

Til:

Klima- og Miljødepartementet
postmottak@kld.dep.no

30.10.2020

Sendt til:

Rovviltnemndene i region 4 og 5
Fylkesmannen i Innlandet
fminpost@fylkesmannen.no
fmoachi@fylkesmannen.no

**KLAGE PÅ VEDTAK OM KVOTE OG OMRÅDE FOR
LISENSFELLING AV ULV INNENFOR ULVESONEN
I 2021**

av 08.10.2020

NOAH – for dyrs rettigheter (NOAH) påklager med dette vedtak om kvote og område for lisensfelling av ulv innenfor ulvesona i 2021, fattet av rovviltnemndene i region 4 og 5 den 08. oktober 2020. Rovviltnemndene har vedtatt kvote for lisensfelling av **32 ulver** med formål om å «ta ut» alle individene i revirene Kynna, Aurskog, Hornmoen og Hernes, samt i grensereviret Rømskog.

NOAH anfører at vilkårene for lisensfelling av 32 ulver innenfor ulvesonen ikke er oppfylt, jf. naturmangfoldloven (nml) § 18. NOAH ber om Klima- og miljødepartementet at rovviltnemndenes vedtak omgjøres slik at det ikke tillates lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2021.

Innledningsvis vil NOAH gjenta at vi har gått til søksmål mot staten for skyting av Letjenna-flokken i januar i år. Saken er berammet til mai/juni 2021 og det forventes en Høyesterettsdom i ulvesaken WWF Norge mot staten i mars/april samme år. I begge retts sakene er det sentrale spørsmålet om lovligheten av å bruke unntaksbestemmelsen om «offentlige interesser av vesentlig betydning» for ren bestandsregulering. Lagmannsretten konkluderte i januar i år at det var ulovlig å anvende den bestemmelsen for bestandsregulering av Julussa og Osdalen-ulvene. NOAH vil nok en gang oppfordre til å vise respekt for disse rettslige prosessene og ikke tillate noen lisensfelling av ulveflokker i den perioden. Det burde være en selvfølge at man ikke igangsetter en omfattende skyting innenfor ulvesonen før det foreligger rettslig avklaring. Det er uverdigg for rettsstaten når man med hensikt prøver å skyte, innenfor ulvesonen, så mange ulver man kan før retts sakene er avgjort.

Rovviltnemndenes forslag om å skyte til sammen fem ulveflokker innenfor ulvesonen er en latterliggjøring av den offentlige myndighet som er blitt betrodd dem etter loven. Man kan ikke ta seriøst et forslag om å drepe 57 ulver (dersom man regner med kvoten på 12 ulver om lisensfelling av ulv utenfor sonen og den samlede kvoten på 13 ulver i andre regioner) kommende vinter når forskere i SKANDULV har vært tydelige på at dersom man har et mål om å opprettholde den norske delen av bestanden på samme nivå i 2021, kan det kun skytes 20-29 individer av ulv (middeltall) i Norge.¹ NOAH bemerker at dette ikke er formulert som en anbefaling om å skyte dette antallet, men at ulver over dette antallet vil sette det svært lavt satte bestandsmålet i fare. Rovviltnemndene har

---

¹ Beräkningar av beskattning av den Skandinaviska vargpopulationen 2021 - a report from the Scandinavian Wolf Research Project (SKANDULV) to the Swedish Environmental Protection Agency and to the Norwegian Environmental Agency, 20.05.2020.

altså fattet et vedtak om lisensfelling av ulv med et mye høyere antall av ulv enn rådet for å ikke komme under bestandsmålet. Dette er et paradoks siden nemndene hyppig referer til bestandsmålet. Ved å vedta hele fem ulveflokker i sonen skutt, fremstår vedtaket som polariserende tautrekking for å oppnå minst én til tre flokker i sonen skutt – og dermed videreføre praksisen om skyting av ulv innenfor ulvesonen. NOAH vil ikke se på det som noe «kompromiss» å tillate noen flokker i sonen skutt. Vi ser på det som politisk dragkamp for å normalisere skyting i ulvesonen. Det vil føre til ytterligere polarisering av situasjonen, samt en uforutsigbar forvaltning uten tillit i store deler av befolkningen. NOAH mener dermed at rovviltnemndene har grovt misbrukt sin rolle i rovviltforvaltning.

Bestanden i Norge er på ca. 80-81 ulver. Det er seks familiegrupper i Norge og fem i grenserevir, dvs. at det totalt er 8,5 familiegrupper i Norge. Døde ulver er ikke trukket fra disse tallene. I fjor la den norske ulvebestanden på 84-87 ulver før døde ulver ble fratrukket. Skandinavisk ulvebestand har en økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulven er kategorisert som kritisk truet i Norge og som sterkt truet etter ny Rödlisting 2020 i Sverige (oppgradert fra å være sårbar etter Rödlisting 2015). Det er dermed ufattelig at det engang vurderes å drepe ulveflokker i ulvesonen som er ment å være det området hvor ulven skal være prioritert og hvor den skal være strengt beskyttet, jf. Bernkonvensjonen artikkel 8 og naturmangfoldloven (nml) §§ 5, 6 og 15.

NOAH understreker at beskyttelse av naturmangfoldet er grunnlovfestet rett. Departementet har uttalt i Prop 63 L (2016-2017), s 55-56: «Når det gjelder hensynet til naturmangfold, er dette markert som en svært viktig offentlig interesse, gjennom beskyttelsen i Grunnloven § 112. Dette taler for at det skal mye til for å tillate felling etter dette alternativet i § 18. Spesielt gjelder det innenfor ulvesonen, der terskelen for felling skal være høy.» Prinsippet om geografisk differensiert forvaltning er ikke nevnt eller anvendt verken i rovviltnemndenes vedtak eller sekretariatets saksframlegg. Dersom den høye terskelen er erstattet med interesseavveining av dynamisk karakter hvor bestandsmålet tillegges avgjørende vekt, betyr det at den geografisk differensierte forvaltningen brukes kun i tilfeller man vil påberope seg lav terskel for felling utenfor sonen. Dersom man velger å anvende prinsippet kun i områder som faller utenfor ulvesonen, men ikke innenfor ulvesonen, mister prinsippet hele sin betydning, og dette undergraver tilliten til rovviltforvaltning. Det faktum at bestandsmålet er oppnådd vil kun medføre at rovviltnemndene har myndighet til å fatte vedtak om lisensfelling, jf. rovviltforskriften § 7 og § 10. Det kan ikke automatisk føre til at det høyere beskyttelsesnivå av ulv innenfor ulvesonen fjernes. Dersom dette er tilfelle betyr det at ulvesonen faktisk er blitt opphevet uten at det foreligger noe tilsvarende politisk vedtak om dette. Dette er svært konflikt drivende.

Når det gjelder dynamisk karakter av interesseavveining, så har sekretariatet påpekt at Borgarting lagmannsrett har vurdert dette å ikke være i samsvar med naturmangfoldloven. NOAH mener dermed at så lenge det er uklarheter om hvorvidt interesseavveiningen i nml § 18 kan være av dynamisk karakter, bør dette ikke anvendes. NOAH henviser til Resolusjon No. 2 av den Stående Komiteen til Bernkonvensjonen hvor Komiteen også har utelukket en slik anvendelse av unntaksbestemmelsen om «other overriding public interests» («Article 9 remains the same irrespective of the species in question...»)²

NOAH vil igjen uttrykke stor bekymring over manglende kompetanse hos rovviltnemndene i region 4 og 5 - nemndene har vist uvitenhet om regelverket om lisensfelling av ulv ved å fatte dette vedtaket. Rovviltnemndene fortsetter å henvise til bestandsmål som selvstendig grunnlag for skyting av ulv uten hensyn til rovviltforskriften, naturmangfoldloven og viltloven. Dette er meget konflikt drivende.

² Punkt 11 i Resolusjonen. <https://rm.coe.int/16807461dd>

I tillegg har rovviltnemndene vist at de har lite forståelse for ulvenes biologi og atferd. Det er et kjent (erfarings- og kunnskapsbasert) faktum at «i ulverevir hvor det åpnes for felling av revirmarkerende par rekoloniseres disse relativt raskt av andre ulver» (Avgjørelse av klage på vedtak om kvote og områder for lisensfelling av ulv i region 4 og 5 i 2017, Klima- og miljødepartementet, 20.12.2016).

1. Vedtaket oppfyller ikke vilkåret om at lisensfelling ikke vil true bestandens overlevelse

Det må foretas en vurdering av om felling truer den norske ulvebestandens overlevelse utover oppnåelse av bestandsmålet

NOAH mener at det ikke er seriøst at sekretariatet under dette vilkåret kun vurderer at bestanden etter neste yngling fortsatt vil oppfylle det nasjonalt fastsatte bestandsmålet, og at felling ikke truer den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Det må i tillegg foretas en vurdering av om felling truer den norske bestandens overlevelse utover bestandsmålet, jf. tingrettens kjennelse av 21.11.2017 (17-172521TVI-OTIR/07). Det er dermed ikke mulig å basere vedtaket om lisensfelling av ulv på konklusjonen om at vilkåret om bestandens overlevelse er oppfylt så lenge Norge sikrer at bestandsmålet av 4-6 ynglinger på norsk territorium opprettholdes.

NOAH vil først påpeke en feil i sekretariatets saksframlegg. Sekretariatet skriver at norsk bestandsmål på 4-6 ynglinger (omregnet til rundt 40-60 individer) er det antallet ulv i Norge som svensk forvaltning legger til grunn i sine vurderinger knyttet til «gynnsam bevarandestatus» (s 15 i saksframlegget). Dette gir et feil bilde av at svenske myndigheter skulle ha foretatt en vurdering av den skandinaviske ulvebestanden som omfatter den norske delbestanden. Svenske myndigheter har aldri bestilt en slik vurdering, heller ikke har forskerne gjort den vurderingen. Det finnes ikke noen vitenskapelig vurdering av hva som kunne utgjøre en levedyktig norsk ulvebestand.³

NOAH vil understreke at det finnes ikke noe rettslig grunnlag for å ta utgangspunkt i den felles bestanden ved vurdering av unntak etter nml § 18. Lagmannsrettens dom fra januar 2020 i ulvesaken WWF Norge mot staten, er anket til Høyesterett og er dermed ikke rettskraftig. Det er merkelig at man selektivt bruker momenter fra dommen, men samtidig ikke vil avvente den fulle rettsprosess. NOAH påpeker videre at det ikke finnes noen avtale mellom Sverige og Norge om felles forvaltning av ulv i Skandinavia som fastsetter at Norge kun er forpliktet til å sikre at det finnes 40-60 ulver i Norge (4-6 ynglinger i året).

EU-domstolen har kommet til i den såkalte Tapiola-saken at det ikke er mulig for en EØS-medlemsstat å påberope seg bestander av truede arter som finnes i naboland som ikke er EØS-medlemsstat.⁴ Hvis Sverige er rettslig forhindret fra å påberope seg ulvebestanden som finnes i Norge, oppstår det spørsmål om på hvilket grunnlag norske myndigheter kan basere sin vurdering av dette vilkåret om bestandens overlevelse på ulvebestanden som finnes i Sverige.

NOAH mener at dersom norske myndigheter kan påberope seg den hele skandinaviske ulvebestanden ved vurdering av vilkåret om bestandens overlevelse, vil dette føre til en absurd situasjon hvor vilkåret alltid være oppfylt så lenge Sverige er bundet av Habitatdirektivet og dens forpliktelse om at ulvebestanden i Sverige må ha gunstig bevaringsstatus. Norske myndigheter har i

³ Det å basere vurderingen om vilkåret «ikke truer bestandens overlevelse» på en utredning som kun nevner det norske bestandsmålet er ikke seriøs forvaltning. Stortinget vedtok bestandsmålet i 2004 som et politisk mål uten noen forankring i biologisk utredning.

⁴ C-674/17, avsn. 60. Case C-674/17, Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-674/17> (10. oktober 2019).

klagebehandling i fjor vurdert at «krav om "gunstig bevaringsstatus" i henhold til EUs arts- og habitatdirektiv gir et beskyttelsesnivå som er strengere enn naturmangfoldlovens og Bernkonvensjonens krav, og at også et uttak som innebærer en bestandsreduksjon ut over "gunstig bevaringsstatus", vil kunne være i overensstemmelse med naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen». Samtidig nektet departementet å foreta en nærmere vurdering av hva som utgjør bestandsreduksjon ut over "gunstig bevaringsstatus" som kunne være i overensstemmelse med naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen. NOAH mener at det er helt avgjørende at den vurderingen er en del av beslutningsgrunnlaget.

Som sagt ovenfor er det ikke mulig å fatte vedtak om lisensfelling uten at det foretas en vurdering av hvorvidt vilkåret om bestandens overlevelse ville være oppfylt når man ikke kan påberope seg ulvebestanden som finnes i Sverige. Så lenge den vurderingen mangler, lider vedtaket av grov saksbehandlingsfeil.

Genetisk tilstand av den skandinaviske ulvebestanden tåler ikke felling av ulveflokker

Sekretariatet skriver at det er usikkert om den genetisk verdifulle ulven som ble flyttet fra Engerdal til Kongsvinger og som slo seg ned i Deisjøreviret, har fått valper i 2020. Det er forventet yngling i Tivedenreviret i 2020, men også dette er usikkert i dette tidspunktet. Sekretariatet skriver videre at potensialet for bedring er større enn samme tid i fjor, dersom innvandrere og F1 individ lykkes i å reproducere seg.

NOAH påpeker at dette potensialet ikke har realisert seg og det er store usikkerheter knyttet til hvorvidt dette kommer til å skje. Disse usikkerhetene knyttet til den genetiske situasjonen taler for å være føre-var, jf. nml § 9.

Det er skrevet i SKANDULV sin rapport «Beräkningar av beskattning av den Skandinaviska vargpopulationen 2021»: «Naturvårdsverket bedömer att det behövs minst 300 vargar i Sverige, samt att minst en ny immigrant från Finland eller Ryssland ska reproducera sig med de skandinaviska vargarna under naturliga förhållanden varje 5-årsperiod för att vargen i Sverige ska kunna anses ha gynnsam bevarandestatus.»

Det er i tillegg er forutsetning om at «Årsungarnas överlevnad till reproduktiv ålder är minst lika bra som de skandinaviska valparna».⁵

SKANDULV viser i sin rapport til Naturvårdsverkets femårig plan for genetisk förstärkning 2016–2020 hvor det er lagt til grunn:⁶ «Eftersom ett genflöde inte skett under mer än sju år före 2016 kommer det under fem varggenerationer under det närmaste århundradet att behövas minst två reproduktioner mellan nya invandrade vargar, som inte är nära besläktade med varandra, och skandinaviska vargar. I nuläget, med årets reproduktion i Tunturireviret, har det skett en sådan.»

Når det gjelder Tunturireviret så er det nå kjent (som også sekretariatet har skrevet i saksframlegget) at selv om en innvandet hannulv reproducerte seg med partner i Tunturireviret i Sverige vinteren 15/16, og ynglet i 2016, har ingen valper fra Tunturi eller Svartedalen lykkes i å reproducere seg. En av valpene til den finsk-russisk innvandrer fra Tunturireviret ble skutt i Norge under lisensjakt i

⁵ Naturvårdsverket. 2016. Femårig plan för genetisk förstärkning 2016 – 2020. Rapport från Naturvårdsverket, NV-02544-15. 21 s.

⁶ Naturvårdsverket. 2016. Femårig plan för genetisk förstärkning 2016 – 2020. Rapport från Naturvårdsverket, NV-02544-15. 21 s.

desember 2017. Sekretariatet konkluderer med at disse ulvene anses ikke å ha ført sine gener inn i den nåværende skandinaviske bestanden.

Sekretariatet har ikke skrevet noe om hvorvidt dette avgjørende vilkåret om bestandens genetiske status er oppfylt. Naturvårdsverkets vurdering fra juni 2020 bekrefter ikke at den 5-års regelen er oppfylt:⁷ «*Avkommor till genetiskt viktiga vargar har under 2020 återfunnits i två, möjligen tre revirmarkerande par. En invandrad varg i Norge har under 2019 flyttats till den s.k. Ulvezonen vid gränsen till Sverige. Naturvårdsverket bedömer att den genetiska statusen för vargstammen har möjlighet att förbättras om de genetiskt viktiga vargarna och dess avkommor förnyqrar sig.*» (NOAHs understrekning)

Sekretariatet skriver i sitt saksframlegg: «*De to siste innvandrerne som har spredd sine gener inn i bestanden etablerte seg i hhv. Galvenreviret og Kynnareviret i 2008. Det var da over 15 år siden siste innvandrer som etablerte seg i bestanden. Ved mulig yngling av avkom etter Tivedentispa i 2020, vil bestanden kunne føres tilbake til seks ubeslektede individer; fire hanner og to tisper.*» (NOAHs understrekning)

Sekretariatet sier ikke noe om hvorvidt en mulig yngling av avkom av Tivedentispa ville føre til at 5-års regelen er oppfylt. NOAH mener at også ved en slik yngling vil 5-års regelen ikke kunne være oppfylt, siden man fortsatt ligger 10 år tilbake. I tillegg har forskerne etablert at Tivedenparet hadde spor etter innavl og viste seg dessuten å være bror og søster.⁸ Man kan dermed ikke legge for stor vekt på en eventuell yngling av avkom av Tivedentispa.

I saksframlegget kommer det frem at sekretariatet finner det krevende å vurdere om målet om minst en innvandrer hvert femte år som etablerer seg og reproducerer er oppfylt, og gir uttrykk for at det burde vært gjennomført en faglig vurdering rundt dette. Dette er en avgjørende del av kunnskapsgrunnlaget som må gå inn i vurdering av bestandens overlevelse, jf. nml § 8. NOAH mener at siden den kunnskapen mangler er det ikke mulig å konkludere at femårs-regelen er oppfylt. Dette betyr at den riktige konklusjonen bør dermed være at lisensfelling av ulv innenfor sonen ikke bør tillates pga. den genetiske tilstanden av skandinavisk ulvebestand. NOAH vil påpeke at forvaltningsorgan har utrednings- og informasjonsplikt etter forvaltningsloven § 17 første ledd, og som følge skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Rovviltnevdene har ikke opplyst en av de mest vesentlige aspektene ved vurdering av vilkåret om bestandens overlevelse. Vedtaket lider dermed av grov saksbehandlingsfeil.

NOAH vil videre påpeke at en svak forbedring av innavlskoeffisienten (0,01) i 2019/2020 er ikke det samme som at «*minst en ny immigrant från Finland eller Ryssland ska reproducera sig med de skandinaviska vargarna under naturliga förhållanden varje 5-årsperiod*». Som man har sett fra tidligere er sannsynligheten for at innvandrede ulver reproducerer seg med suksess slik at deres avkom i sin tur bidrar i bestanden, ganske lav.

Det er dermed klart at det ikke finnes grunnlag for å påstå at man er i rute med den 5-års regelen og bestanden bør dermed være mye større for at den skal overleve. Ifølge svenske myndigheter kan en økt bestandsstørrelse minske disse risikoene i en viss grad⁹. Det er skrevet i St. Meld. 21 (2015-2016) «Ulv i norsk natur» på side 73: «*Naturvårdsverket viser til at dersom det ikke er innvandring og*

⁷ Naturvårdsverkets vedtak av 17. juni 2020 «Beslut om att överlämna möjligheten att fatta beslut om licensjakt på varg till länsstyrelserna»

⁸ <https://www.nina.no/Aktuelt/Nyhetsartikkel/ArticleId/4380/Ekstrem-innavl-hos-skandinaviske-ulver>

⁹ Naturvårdsverket. 2016. Femårig plan för genetisk förstärkning 2016 – 2020. Rapport från Naturvårdsverket, NV-02544-15. 21 s.

reproduksjon av nye immigranter (og derav ingen genetisk utveksling) med skandinaviske ulver må den skandinaviske ulvepopulasjonen bestå av minst 1700 ulver for å kunne anses å ha gunstig bevaringsstatus.»

Den direkte effekten av den høye innavlsgraden er at skandinaviske ulver har mindre valper og disse overlever i mindre grad. Øystein Flagstad har uttalt følgende:¹⁰ «Det vi ser er at foreldrepar som er sterkt innvlede får færre unger. En mindre andel av ungene vokser opp. Det nære slektskapet ser ut til å påvirke overlevelse hos valper og reproduksjon hos voksne ulver.»

Ifølge føre-var prinsippet må man ta hensyn til denne informasjonen. NOAH mener dermed at ulvebestanden som er så innvlet som den skandinaviske ulvebestanden er og som ikke har fått inn nye gener i bestanden de siste 15 årene, ikke kan bedømmes å ha «gunstig bevaringsstatus».

NOAH mener at dette er enda et aspekt som tyder på at det er grunnlag til å være føre-var i vurdering av hvorvidt vilkåret om bestandens overlevelse er oppfylt, og ikke tillate lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Sekretariatets vurdering unnlater å ta hensyn til noen svært viktige elementer som har ført til at vedtaket lider av grov saksbehandlingsfeil.

Ulovlig jakt

SKANDULV vurderer at den ulovlige jakten kan ligge på 15-20% av den totale dødeligheten for ulvebestanden nasjonalt.¹¹ Skogen og Krange henviser til skandinavisk ulveforskning som «*har beregnet at så mye som halvparten (51 %) av dødsfallene i den skandinaviske ulvepopulasjonen skyldes ulovlig jakt*» og at «*det gjør illegal jakt til den aller viktigste dødsårsaken hos ulv ...*».¹²

Sekretariatet har nevnt illegal jakt kun i et sted i saksframlegget (s 12) selv om det ikke er noe grunnlag å anta at illegal jakt har et lavere nivå i Norge enn i Sverige. Det er vanskelig å vite eksakt hvor stort omfang illegal jakt har i Norge. NOAH henviser her til den nyeste forskningen om illegal jakt hvor det omtales at den såkalte «*cryptic poaching*» er nedvurdert eller helt ignorert av myndighetene, men at den kan utgjøre en stor del av illegal jakt og ha vesentlige påvirkninger på bestandene av ulv.¹³ «*Traditional time-to-event models in wildlife science discard or censor data from marked animals that disappeared (no collar or carcass recovered) as uninformative. This approach fails to account for the high certainty attached to rates of legal causes of death compared to the low certainty about rates of other causes that are not well reported, including the least documented form termed cryptic poaching. Instead, the assumption that individuals that are lost-to-monitoring suffer from similar hazards and endpoints as monitored individuals, or survive through migration or dispersal, produce systematic biases. These biases may underestimate mortality and its anthropogenic component (...)*»

¹⁰ <https://forskning.no/rovdyr-ny/ekstrem-innavl-hos-norske-og-svenske-ulver/306558>. Se også Kardos, M., Åkesson, M., Fountain, T., Flagstad, Ø., Liberg, O., Olason, P., ... & Ellegren, H. (2018). Genomic consequences of intensive inbreeding in an isolated wolf population. *Nature ecology & evolution*, 2(1), 124-131.

¹¹ Beräkningar av beskattning av den Skandinaviska vargpopulationen 2021 - a report from the Scandinavian Wolf Research Project (SKANDULV) to the Swedish Environmental Protection Agency and to the Norwegian Environmental Agency, 20.05.2020.

¹² Krange, O. Skogen, K. 2019. Ulovlig jakt på store rovdyr. Holdninger i befolkningen, lokalsamfunn og blant jegere. NINA Rapport 1663. Norsk institutt for naturforskning.

¹³ Santiago-Ávila, F. J., Chappell, R. J., & Treves, A. (2020). Liberalizing the killing of endangered wolves was associated with more disappearances of collared individuals in Wisconsin, USA. *Scientific reports*, 10(1), 1-14.

NOAH mener at dette er enda et aspekt som tyder på at det er grunnlag til å være føre-var i vurdering av hvorvidt vilkåret om bestandens overlevelse er oppfylt, og ikke tillate lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Sekretariatets vurdering unnlater å legge noe vekt på dette aspektet og vedtaket lider dermed av grov saksbehandlingsfeil.

Det er ikke rom for lisensfelling av ulv i ulvesonen etter SKANDULV sine beregninger

Rent matematisk henger tallene ikke på greip, selv dersom man har et mål om å holde den skandinaviske ulvebestanden på randen av utryddelse. Sekretariatet skriver på side 11: *«Resultatene ved bruk av de ulike modellene viser at det kan felles 20 - 29 individer (middeltall) i Norge dersom målet er å opprettholde den norske delen av bestanden på samme nivå i 2021. Videre kan det felles 60 - 68 individer (middeltall) totalt i Skandinavia dersom målet er å opprettholde den skandinaviske bestanden på samme nivå.»*

Svenske myndighetene har vedtatt lisensfelling på 24 ulv i 2021 og ifølge sekretariatet kan man regne med at det antallet kan bli større pga. skadefelling av ulv i Sverige i 2020/2021 (s 14). Det er ikke presisert av sekretariatet hvor mye større det antallet kan bli, men i 2019/2020 ble 21 ulver skutt under skadefelling i Sverige (se på sekretariatets vurdering av svensk skadefelling på side 14). Siden 1. mai 2020 har det vært skutt en ulv under skadefelling i Sverige og 7 ulver i Norge. Dette gjør til sammen 8 ulver. Sekretariatet skriver at de syv ulvene trekkes ikke fra kvoten som irregulær avgang, men kommer i tillegg til vedtatte lisensfellingskvoter. I tillegg må disse ulvene regnes med i vurderingen av hvor mye ulver kan felles i Skandinavia for å holde bestanden på samme nivå. I SKANDULV sin rapport skriver forskerne: *«Det bör beaktas att modellernas utfall gäller all jakt perioden 1 maj 2020 – 30 april 2021. Blir det en omfattande skydds jakt sommaren 2020, eller man vill ha utrymme för skydds jakt vintern 2020/2021, ska dessa dras från eventuella kvoter av licensjakt vintern 2020/2021 för att modellresultaten ska gälla.»*

En enkel beregning viser at det utgjør til sammen 44 ulver dersom man tar en beskjeden beregning av omfang av en eventuell skadefelling til 30. april 2021 (24 ulver på lisensjakt i Sverige, 8 ulver allerede skutt på skadefelling, samt 10 ulver i Sverige og ytterligere 2-3 ulver i Norge på fremtidig skadefelling). Rovviltnemndene i region 4 og 5 har vedtatt lisensfelling av ulv utenfor sonen på 12 ulver. Dette øker kvoten til 56 ulver. I tillegg har rovviltnemndene i andre regioner fattet vedtak om lisensfelling av ulv i 2020/2021 med en samlet kvote på 15 ulver. Dersom man legger det antallet til øker antall ulv som kan felles i Skandinavia i 2020/2021 til 71 ulver. Dette er allerede over «middeltall» på 60-68 individer nevnt ovenfor.

Det er dermed ikke noe rom igjen for å fatte vedtak om kvote for lisensfelling av ulv innenfor sonen i Norge - de 32 ulvene i dette vedtaket overskrider beregningene.

Secretariatet skriver på side 14: *«Erfaring fra tidligere år tilsier imidlertid at bare en mindre andel av kvotene i de andre regionene effektueres. Det samlede uttaket gjennom ulike typer felling for andre rovviltregioner, har de siste 3 årene variert mellom 2 og 6 ulver (tabell 1). Sekretariatet mener det er rimelig å legge til grunn at det ikke vil felles vesentlig flere ulver i andre rovviltregioner enn tidligere.»*

NOAH bemerker at myndighetene ikke kan anta at siden bare en mindre andel av kvotene i de andre regionene effektueres, kan man nekte å ta hensyn til de vedtatte kvotene i disse regionene. Dette har medført at sekretariatet har foreslått en kvote for lisensfelling i regionene 4 og 5 – 16 ulver - som vil føre til at den samlede kvoten i landet er utover det som forskerne har anbefalt for å holde bestanden på det samme nivå (dvs. på randen av utryddelse). Dette vil ytterligere svekke tilliten til

roviltmyndighetene og viser at norske myndighetene bryr seg ikke om å ha en kunnskapsbasert forvaltning, men vil skyte mest mulig ulv.

NOAH poengterer at uttalelser om at de allerede vedtatte kvotene ikke er relevante kan gi allmennheten et feilt signal som om det er fritt frem for å drepe mer ulv enn det faktisk felles. Dette kan slå ut uheldig spesielt når den ulovlige jakten har et stort omfang som den har i Skandinavia.

Om vurdering av revirene som kan drepes

Det er vanskelig å kommentere de vurderingene som er gjort av sekretariatet siden det kort sagt handler om det at det finnes ulv i ulvesonen. Sekretariatet skriver at den høye tettheten av revir i området i seg selv er en faktor som kan gi økt konflikt og opplevelse av belastning (s 17).

NOAH mener at dette er ren antakelse og det ikke er gitt noen bevis eller henvist til noen dokumentasjon eller vitenskapelige undersøkelser som bekrefter dette. NOAH hevder at det egentlig er det motsatte som gjelder – skyting av ulv innenfor ulvesonen pga. at bestandsmålet er oppnådd, setter konflikten i enda steilere spor. Det gir også en forventning i noen deler av samfunnet om at ulver skal skytes pga. ulvens blotte tilstedeværelse. Det finnes flere undersøkelser som bekrefter dette.¹⁴ En annen studie har kommet til at selv om skyting av hele ulvflokker reduserer størrelsen av bestanden, kan den sosiale forstyrrelsen som oppstår som følge av uttak av reproduktive individer føre til en økning i antallet flokker i området.¹⁵

NOAH vil også rette kritikk mot det at rovviltneemdene har unnlatt å vurdere at stabile ulvflokker har en mer forutsigbar områdebruk, og ved å skyte stabile flokker kan man gjøre situasjonen «verre» i forhold til vandring av ulver. Som kjent har ulver som nylig har kommet i et område mindre forutsigbar områdebruk og adferd enn ulvflokker som har vært etablert der i lengre tid.¹⁶

Sekretariatet skriver videre på side 29 at «*Revirene Kynna og Aurskog er eksempler på revir med tilstedeværelse over lang tid i områder med høy tetthet av ulverevir. Kynna-reviret har over flere år vært stabilt reproduserende med et høyt antall dyr.*»

NOAH vil understreke at vurdering av vilkåret om bestandens overlevelse ikke kan være en ren matematisk beregning. Det er nettopp stabile flokker som i særlig grad bør spares fra dreping siden det ikke er mulig å bygge opp en levedyktig ulvebestand kun basert på «genetisk viktige» individer. Ulven er et sosialt dyr, noe som betyr at bestanden er levedyktig når de sosiale strukturene i bestanden er sterke. Å skyte hele ulvflokker er direkte kontraproduktivt for ivaretagelse av langsiktig levedyktighet og genetisk mangfold i ulvebestanden.

Ulver er høyt sosiale og intelligente dyr, noe som betyr at ulvflokkens stabilitet er viktig for å lære avkom til å jage sine naturlige byttedyr i skogen og holde seg unna menneskelige infrastruktur.

¹⁴ Santiago-Ávila, F. J., Chappell, R. J., & Treves, A. (2020). Liberalizing the killing of endangered wolves was associated with more disappearances of collared individuals in Wisconsin, USA. *Scientific reports*, 10(1), 1-14. Santiago-Avila, F. J., Cornman, A. M., & Treves, A. (2018). Killing wolves to prevent predation on livestock may protect one farm but harm neighbors. *PLoS ONE*, 13(1), e0189729. Guillaume Chapron og Adrian Treves, *Blood does not buy goodwill: allowing culling increases poaching of a large carnivore*, Proceedings of the Royal Society B: 283: 20152939, 2016. John D. C. Linnell og Benjamin Cretois, *The revival of wolves and other large predators and its impact on farmers and their livelihood in rural regions of Europe*, Research for AGRI Committee, 2018.

¹⁵ Fernández-Gil, A., Naves, J., Ordiz, A., Quevedo, M., Revilla, E., & Delibes, M. (2016). Conflict misleads large carnivore management and conservation: brown bears and wolves in Spain. *PLoS ONE*, 11(3), e0151541.

¹⁶ Suutarinen, J., & Kojola, I. (2017). Poaching regulates the legally hunted wolf population in Finland. *Biological Conservation*, 215, 11-18.

Vedvarende skyting av ulveflokker fører til sosiale og fysiologiske endringer som ikke er positive når målet er å ha en levedyktig ulvebestand og en ulvebestand med minst mulig konflikt - dette understrekes av forskning:¹⁷

«(...) the higher progesterone we detected in female tundra–taiga wolves compared with forest wolves is consistent with increased reproductive activity because of social disruption as well as established numeric responses of wolves to high mortality rates (...) Hunting can also decrease pack size, which results in altered predation patterns, increased time spent defending kill sites from scavengers and may lead to increased conflict with humans and livestock (...) The potential physiological effects of substantial, human-caused mortality suggest that hunting could be causing changes in reproductive structure and breeding strategy, as well as imposing chronic stress. Though increased reproduction might be viewed as a positive response of wolves to population reductions, the implications on lifetime reproductive output and generational survival of offspring as compared with undisturbed populations are unknown. However, a predicted outcome of such population disturbances is the loss of genetic diversity that can lead to a decrease in individual fitness and evolutionary potential, as well as an increased risk of population extinction (Frankham, D. & A. 2002; Leonard, Vila & Wayne 2005). Indeed, elevated stress and reproductive hormones in hair or feathers have been associated negatively with fitness (Koren et al. 2011) and proxies of fitness (Macbeth et al. 2012; Bryan et al. 2013b). Moreover, chronic stress may have evolutionary consequences for wolf populations via epigenetic, intergenerational changes (McGowan & Szyf 2010; Cao-Lei et al. 2014).»

NOAH mener at negative effekter fra skyting av ulveflokker er et viktig aspekt som tyder på at det er grunnlag til å være føre-var i vurdering av hvorvidt vilkåret om bestandens overlevelse er oppfylt. Dette taler også for at det ikke bør tillates lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Vedtaket unnlater å vurdere de negative effektene. Dette har ført til at vedtaket lider av grov saksbehandlingsfeil.

Konklusjon

NOAH påstår at rovviltneemndenes vurdering av at lisensfelling av ulveflokker innenfor ulvesonen ikke vil true bestandens overlevelse er feil. I tillegg lider den delen av vedtaket av flere grove saksbehandlingsfeil som er nærmere redegjort for ovenfor. Disse feilene har virket bestemmende i vedtakets innhold og vedtaket er dermed ulovlig, jf. forvaltningsloven §§ 17 og 41.

2. Det finnes ikke noen materielt grunnlag for lisensfelling etter naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c

Generelle bemerkninger

NOAH vil først kommentere at vedtaket er i strid med fastsatt forvaltningspraksis som tilsier at det skal være høy terskel for felling av ulv innenfor ulvesonen. Dette prinsippet er ikke nevnt i vedtaket, mens det kontinuerlig brukes som et grunnleggende prinsipp ved felling av ulv utenfor sonen. Sekretariatet nevner prinsippet på side 31 ved å skrive at det i denne saken er «lagt stor vekt på prinsippet om en geografisk differensiert forvaltning, hvilket innebærer at ynglinger av ulv

---

¹⁷ Bryan, H. M., Smits, J. E., Koren, L., Paquet, P. C., Wynne-Edwards, K. E., & Musiani, M. (2015). Heavily hunted wolves have higher stress and reproductive steroids than wolves with lower hunting pressure. *Functional Ecology*, 29(3), 347-356.

fortrinnsvis skal foregå innenfor ulvesona». Dette må være en feil i saksframlegget siden man ikke kan se at prinsippet i det hele tatt er drøftet i saksframlegget eller i vedtaket og henvisning til «stor vekt» må således være en skrivefeil. NOAH stiller derfor spørsmål til klageorgan - hvorfor anvendes prinsippet om geografisk differensiert forvaltning ikke ved vurdering av felling av ulv innenfor ulvesonen?

NOAH mener at selv om bestandsmålet for ulv er oppnådd, er myndighetene fortsatt forpliktet til å vurdere og vise frem i vedtaket hvorvidt den høye terskelen er nådd, og hvilke hensyn og avveininger har blitt lagt til grunn til vurderingen. Rovviltnemndene har ikke gjort det. NOAH mener at rovviltnemndene har med dette lagt feil lovforståelse til grunn og brutt både rovviltforliket og naturmangfoldloven.

Det er skrevet i vedtaket at «*Det forventes en aktiv forvaltning av de revirhevdende parene, slik at konfliktnivået reduseres og en hindrer etablering av familiegrupper i beiteprioriterte områder/og i randsonen av beiteprioriterte områder*». Den påstanden har ikke noen forankring i den faktiske situasjonen og må dermed sikkert være der ved en feil. Sekretariatet skriver i sitt saksframlegg på side 21: «*Det kan hevdes at når antall ynglinger i norske revirer øker utover fastsatt bestandsmål, øker frekvensen av norskfødte ulver som vandrer vestover og inn i prioriterte beiteområder. Dermed øker også risikoen for skader på sau og tamrein. Gjennom forskning utført av SKANDULV, er det godt dokumentert at skader i prioriterte beiteområder i all hovedsak er forårsaket av ulv som er født i svenske revir, mens ulver født i norske revir i størst grad vandrer østover. Det totale skadeomfanget har i større grad sammenheng med antallet ynglinger i svenske revir eller i grenserevir enn med antallet ynglinger på norsk side.*»

Man kan dermed ikke hindre etablering av familiegrupper i beiteprioriterte områder/og i randsonen av beiteprioriterte områder ved å skyte ulv i ulvesonen. I denne forbindelse har sekretariatet på side 21 henvist til departementets klagebehandling i fjor der det slås fast «*at det ikke kan legges til grunn en generell vurdering om at enhver ulv i seg selv utgjør et skadepotensial fordi den eller dens avkom på senere tidspunkt kan vandre inn i prioriterte beiteområder og gjøre skade på sau og tamrein*».

Vurdering av hvorvidt det finnes et grunnlag for unntak etter nml § 18 første ledd bokstav c må være konkret og reell, dvs. at det må være foretatt en konkret vurdering av 1) hvorvidt og hvorfor de interessene som trenger beskyttelse regnes som offentlige, 2) hvorvidt og hvorfor disse er vesentlige, 3) disse må være dokumentert og gjelde for den konkrete ulvflokken, og 4) hvorfor målet om å minske de forskjellige «belastningene» ikke kan nås med andre løsninger. Rovviltnemndene har ikke gjort disse vurderingene og vedtaket lider dermed av grov saksbehandlingsfeil. Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes.

NOAH mener videre at private jaktinteresser ikke kan utgjøre en offentlig interesse av vesentlig betydning, heller ikke er det vist konkret i vedtaket hvorfor disse interessene bør tillegges så stor vekt. NOAH bestrider videre at ulven omtales som "belastning" – det er kun et mindretall av lokalbefolkning som mener det, men dette misbrukes av politikere som har egne næringsinteresser i å fjerne ulven som "konkurrent" i naturen. Det er viktig at man tar høyde for flertallet i sonen – for mange er det belastning at hele ulvflokker skytes ihjel og at de ikke lenger kan oppleve ulvefamilienes tilstedeværelse. Det er et grovt misbruk av unntaksbestemmelsen når man fremstiller snevre interesser av en brøkdell i befolkningen som "offentlige interesser av vesentlig betydning".

NOAH vil understreke at interesse i at det ikke finnes ulv eller at det finnes mindre ulv i området ikke kan være en offentlig interesse av vesentlig betydning etter bokstav c, og oppnåelse av

bestandsmålet dermed ikke kan tillegges noe vekt i interesseavveiningen. Dette på grunn av hvordan systemet om beskyttelse av ulv som en truet art og unntakene fra denne beskyttelsen er bygget opp i naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen. Unntakene i nml § 18 første ledd bokstav a-d må være basert på reelle og konkrete hensyn og et ønske om minskning av ulvebestanden eller tettheten av ulverevir i seg selv kan kun bli vurdert etter bokstav e som ikke er en del av norsk lov. Men også i dette tilfellet bør det gis konkrete materielle grunner til hvorfor bestandsregulering er nødvendig og den beste løsningen, jf. Tapiola-dommen.

Generelle påstander om at det er belastende å leve i et område hvor det forekommer ulv og hvor det er politisk vedtatt at det skal være ulv, kan ikke begrunne unntak etter naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c. I det motsatte tilfellet vil det bety at det alltid skal være grunnlag for unntak etter nml § 18 når bestandsmålet for ulv er oppnådd og at det faktisk aldri finnes noen andre løsninger. Dette bryter vilkårene for unntak i loven.

Når det gjelder skyting av ulveflokkene Hornmoen og Hernes begrunner rovviltnemndene dette med følgende: «*Siden reviret Kynna da vil bli tømt, er det høyst påregnelig at ulv fra naborevirene Hornmoen og Hernes vil vandre inn i dette.*»

Rovviltnemndene gir ikke noe kunnskapsbasert datagrunnlag som støtter en slik antagelse. Det kan godt hende at det vandrer inn ulv fra Sverige og etablerer seg i dette området, og at Hornmoen og Hernes ikke vandrer inn. Å skyte hele ulveflokker kun på grunn av at det finnes ulv innenfor ulvesonen kan ikke være et grunnlag for unntak etter nml § 18 første ledd bokstav c. NOAH mener videre at begrunnelsen for felling av Hornmoen og Hernes ikke oppfyller lovens krav om en konkret og reell vurdering, og vedtaket må i den delen anses som ulovlig og ugyldig, jf. departementets klageavgjørelse fra i fjor.

Når det gjelder Rømskog-reviret mener NOAH at generelle påstander om nærvær av ulv mot boligområder og nærmiljøer ikke kan begrunne felling. NOAH kan ikke se at det henviste brevet fra Marker kommune er en del av saksdokumentene. For det første, er det viktig å kartlegge hvorvidt det faktisk forekommer nærgående atferd hos ulv eller hvorvidt det heller er snakk om menneskers oppfatninger om at ulven er nærgående. Det første skrittet er viktig for å håndtere den konkrete situasjonen slik at ulver ikke virker som nærgående. For eksempel hvis det dreier seg om menneskers oppfatninger om nærgående adferd uten at det faktisk skjer, er den beste løsningen forklaring og informasjonsdeling. Men dersom det er fastsatt at ulv faktisk viser tegn av nærgående adferd, bør slike situasjoner håndteres etter retningslinjer om nærgående ulver.¹⁸ Ifølge retningslinjene er skyting av ulv kun aktuelt i noen få, sjeldne tilfeller hvor ulven er blitt tilvendt til mennesker. Dette burde ha vært nærmere drøftet under vilkåret om andre tilfredsstillende løsninger og mangel av en slik vurdering utgjør grov saksbehandlingsfeil under dette punktet (se punkt 3 nedenfor).

Vedtaket er basert på generelle og vage påstander om «belastning» uten noen dokumentasjon eller resultater av relevante undersøkelser

I sekretariatets innstilling er det gitt kun vage og generelle grunnlag som demping av konfliktnivået og belastninger knyttet til omstilling i beitenæring, negativ innvirkning på jakt som fritidsaktivitet og næringsvei, og frykt og ubehag ved å ha ulv i nærheten, og ikke minst at ulveflokkene har vært stabile over lang tid med et til dels høyt antall dyr. I år har sekretariatet også nevnt den høye

¹⁸ Reinhardt, I., Kaczensky, P., Frank, J., Knauer, F., & Kluth, G. (2020). How to deal with bold wolves—Recommendations of the DBBW—. *Bfn-Skripten*. Tilgjengelig på nett: <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2684761>

tettheten av revir i området som «*i seg selv er en faktor som kan gi økt konflikt og opplevelse av belastning*».

Disse vage og generelle vurderingene kunne gjelde enhver ulveflokk innenfor ulvesonen og oppfyller i hvert fall ikke kravet om høy terskel for felling. Det må i det minste vises hvordan disse «belastningene» er utover det som man normalt kan forvente fra tilstedeværelse av ulv eller generell motvilje mot ulv. Det er ikke i samsvar med Bernkonvensjonen å tillate skyting av strengt beskyttede ulv ut ifra generelle ulemper og ubehageligheter fra tilstedeværelsen av ulv, eller ren motvilje mot ulv som i seg selv fører til egenopplevd ubehag. Dette bør spesielt gjøre seg gjeldende for ulvesonen hvor Stortinget har tatt en beslutning om at det skal være ynglende ulv der og at det skal iverksettes tiltak for tilpasninger.

Det er ikke henvist til noen konkrete bevis eller annet datagrunnlag ift. de omtalte ulveflokkene verken i sekretariatets innstilling eller i rovviltnemndenes vedtak, selv om bevisbyrden for adgang til å anvende § 18 første ledd bokstav c, ligger hos myndigheten som vil påberope seg unntaket. For eksempel hva regnes som høy tetthet av revir og hvordan spiller dette ut som faktor i økt konflikt og opplevelse av belastning?

De hensynene som sekretariatet har redegjort for til å begrunne lisensfelling av flokkene Kynna og Aurskog, gir ikke grunnlag til å tillate felling etter nml 18 første ledd bokstav c. Heller ikke er det adgang til å kumulere uvesentlige interesser for å oppfylle terskelen i nml § 18 første ledd bokstav c. Dersom ikke noen av hensynene vurdert under bokstav c isolert sett vil oppnå terskel om offentlige interesser av vesentlig betydning, er det heller ikke mulig å kumulere disse slik at uvesentlige hensyn blir plutselig vesentlige.

Rovviltnemndenes vedtak mangler en konkret begrunnelse for lisensfelling av ulveflokkene Hernes, Hornmoen og Rømskog, noe som gjør at vedtaket i forhold til disse flokkene er ugyldig og bør avvises.

Vedtaket henviser ikke til noen resultater fra undersøkelser som gjelder de konkrete ulverevirene, heller ikke legger rovviltnemndene frem noen dokumentasjon som beviser omfang eller alvorlighetsgrad av «belastningene» eller som omtaler de reelle og konkrete negative effektene fra ulvenes tilstedeværelse. Heller ikke er det konkretisert hvor mange mennesker er berørt av disse «belastningene». Rovviltnemndene viser ikke til noen kunnskapsbasert bevis om at skyting av ulveflokker faktisk medfører eller kunne medføre økt aksept for ulv og skape tillit til ulveforvaltning (og dermed redusere konfliktnivået) og at skyting er en mer effektiv løsning også på lang sikt enn andre mulige løsninger som ikke innebærer skyting av ulv. Slike vurderinger har rovviltnemndene rett og slett ikke gjort.

Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Det er ikke tilfellet her. Vedtaket lider dermed av grov saksbehandlingsfeil.

Vedtaket mangler en vurdering av mulige negative effekter av lisensfelling av ulv på holdninger til ulv, konfliktdemping og tillit til rovviltforvaltning

NOAH mener at det svært bekymringsfullt at 1) ved vurdering av kvote for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen omtaler sekretariatet de vedtatte kvotene for lisensfelling av ulv i andre regioner som irrelevante, og 2) at det i det hele tatt tillates skyting av ulveflokker i ulvesonen. Det fremstår klart at rovviltnemndene i sine vurderinger har lagt hovedvekt på det faktum at bestandsmålet for

ulv er oppnådd - noe som ikke er grunn for bruk av unntaksbestemmelse. Det er videre svært kritikkverdig at de mest stabile ulveflokkene er blitt valgt ut for lisensfelling.¹⁹ NOAH mener at rovviltmyndighetene med en slik tilnærming har skapt mer konflikt i rovviltforvaltning og muligens også økt risiko for ulovlig jakt på ulv i Norge. Samtidig har rovviltmyndighetene ikke vurdert mulige negative effekter av sine vedtak – når man baserer valg av ulveflokker som kan felles på «den høye tettheten av revir i området» og på faktum at reviret har vært etablert over lang tid i området, gir man et klart signal om at ulvebestandens tilstedeværelse og størrelse i seg selv er problematisk og bør reduseres.

NOAH henviser til forskning publisert i 2020 hvor forskerne konkluderte med at ulovlig jakt på ulver økte etter at myndigheter ga større adgang til legal jakt på den truede ulvebestanden.²⁰ Santiago-Avila og al. viste i sin forskning at selv om avdekkede tilfeller av krypskyting gikk ned i noen grad etter at legal jakt på ulv var innført, var den nedgangen veid opp av en enda større økning (11-34%) i risiko og tilfeller av forsvinning av ulv. Santiago-Avila og al. kaller dette «*facilitated poaching*» som innebærer følgende: «*would-be poachers respond to the policy changes as a signal to increase their activities, possibly associated with cognitive processes relating to values (e.g., lower value of wolves in the eyes of would-be poachers), social norms (e.g., greater acceptability of poaching, or less enforcement against poaching), or perceived control (e.g., would-be poachers perceive themselves helping authorities to kill wolves). This hypothesis is supported by four quantitative surveys of residents of Wisconsin from 2001 to 2013 and two qualitative focus groups from 2011 to 2012, which revealed increased inclinations to poach after Wisconsin wolf policies liberalized killing (...)*»

Med andre ord kan potensielle krypskyttere tolke slike endringer i ulveforvaltning slik at beskyttelse av truet ulv har lavere verdi for myndighetene som følge av en politikk hvor myndigheter tillater skyting med begrunnelser som antyder at ulvebestanden er for stor (til tross for truet status). Disse resultatene fra ny forskning bør tas på alvor og være en vekker for norske politikere som hele tiden påstår at det er «for mange ulv» i Norge.

NOAH er også kjent med resultater av undersøkelsene fra 2017 og 2018 om sammenheng mellom ulovlig jakt og økning i ulvebestand som ble gjennomført i Finland.²¹ Ifølge disse undersøkelsene gikk sannsynligheten for ulovlig jakt ned etter at myndighetene tillot jakt på ulv, men samtidig økte sannsynligheten for ulovlig jakt i takt med økning i antall gitte tillatelser for felling av ulv. Forskerne forklarte dette med en tallmessig nedgang i antall ulver som var utsatt for risiko for krypskyting, siden disse ulvene ble skutt under lovlig jakt før de kunne bli jaktet ulovlig. Grunnen til nedgang i krypskyting var dermed ikke økt toleranse for ulv, men ganske enkelt at det fantes færre ulver som kunne bli gjenstand for potensiell ulovlig jakt.

NOAH mener at denne nye kunnskapen bør tas med ved klagebehandling og må være et av flere grunnlag til å ikke tillate lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Det er viktig at departementet vurderer hvilket budskap dreping av ulveflokker for å holde bestanden «nede på bestandsmålet» eller å tømme revirer for ulv siden de har vært der «for lenge», sender til allmennheten generelt og spesielt til disse delene av samfunnet som i utgangspunktet støtter eller ser positivt på ulovlig jakt. Ifølge studien gjennomført av NINA og publisert i 2019 finner 8 prosent av befolkning i Norge at det er fullstendig akseptabelt å skyte ulv ulovlig, og meningen var også delt av 7 prosent i jegerutvalget

¹⁹ Når det gjelder fordeler av stabile ulveflokker ovenfor nye etablerte flokker, henviser vi til side 8 «Om vurdering av revirene som kan drepes» hvor dette er drøftet nærmere.

²⁰ Santiago-Ávila, F. J., Chappell, R. J., & Treves, A. (2020). Liberalizing the killing of endangered wolves was associated with more disappearances of collared individuals in Wisconsin, USA. *Scientific reports*, 10(1), 1-14.

²¹ Suutarinen, J., & Kojola, I. (2017). Poaching regulates the legally hunted wolf population in Finland. *Biological Conservation*, 215, 11-18. Suutarinen, J., & Kojola, I. (2018). One way or another: predictors of wolf poaching in a legally harvested wolf population. *Animal Conservation*, 21(5), 414-422.

og 12 prosent i lokalsamfunnsutvalget.²² 16% uttrykker en klar aksept for ulovlig jakt. Krange og Skogen påpeker at et ikke ubetydelig mindretall ikke er helt avvisende til at det å skyte ulv ulovlig noen ganger kan være akseptabelt. NOAH mener disse svært urovekkende resultatene kan ses i lys av de siste års forvaltning og politiske debatt, som gjennomgående har fokusert på at tilstedeværelse av ulv er et «problem», og sett bort i fra andre løsninger på konflikt som medfører økt toleranse for ulv.

Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Så lenge en viktig del av kunnskapsgrunnlaget er utelatt fra interesseavveining under nml § 18 første ledd bokstav c, er denne plikten i forvaltningsloven § 17 brutt. NOAH mener dermed at vedtaket lider av grov saksbehandlingsfeil.

Vedtaket mangler vurdering av interessene til disse delene av samfunnet som er positive til ulv

NOAH mener at rovviltmyndene burde ha tatt hensyn til interessene som ser positivt på tilstedeværelse av ulv ved vurdering av materielt grunnlag til felling under nml § 18 første ledd bokstav c. Siden vedtaket mangler en vurdering av både biologiske, samfunns- og næringsmessige fordeler av å ha (stabile) ulvflokker i området, lider vedtaket av grov saksbehandlingsfeil.

Sekretariatet nevner i saksframlegget i forhold til ulvflokken i Østmarka at «*De ulike holdningene til dette reviret gjør imidlertid at det etter sekretariatets vurdering vil være svært omstridt med felling, og at dette ikke vil bidra til å dempe konfliktene i rovviltforvaltningen*» (s 18). Hvorfor er ikke de ulike holdningene vært hensyntatt ved andre ulvflokker som nevnes i vedtaket? Så lenge det mangler tilstrekkelig kunnskap om dette, er det ikke mulig å påstå at dreping av ulvflokkene Kynna, Hornmoen, Hernes og Rømskog vil dempe eller redusere eventuelle konflikter knyttet til disse revirene (selv om også disse konfliktene er beskrevet på overfladisk og generell måte og oppfyller dermed ikke kravet om konkret og reell vurdering).

NOAH reagerer på at det ikke legges vekt på NINAs forskning over flere år, som viser at også i områdene med ulv er et stort flertall positive til ulv. Forskningen viser at den største gruppen i disse områdene er de som liker ulven godt (ca. 36%), mens de som misliker ulven sterkt utgjør et klart mindretall (ca. 13%). Hele 60% uttrykker at de liker ulv. Istedenfor å legge slik forskning til grunn, skaper nemndene et inntrykk av at oppfatningen av «belastning» er sterkest. Vi ser videre at enkelthistorier fremheves som en form for «bevis» på dette narrativet i politisk offentlig debatt.

Vi vil i den anledning gjøre oppmerksom på at NOAH nå selv samler slike «historier» for å vise frem både de positive opplevelsene med ulv, og ikke minst belastningen som ulvejakt medfører. Den helt reelle belastningen som mange føler ved at kritisk truet ulv jaktes, er ikke hensyntatt i vedtaket.

NOAH har vedlagt noen foreløpige utdrag fra positive opplevelser med ulv fra mennesker som bor i ulvesonen, som ledd i denne undersøkelsen.

Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Vedtaket unnlater å vurdere de positive effektene av å ha ulv i områdene. Vedtaket lider dermed av grov saksbehandlingsfeil.

Konklusjon

---

²² Krange, O. Skogen, K. 2019. Ulovlig jakt på store rovdyr. Holdninger i befolkningen, lokalsamfunn og blant jegere. NINA Rapport 1663. Norsk institutt for naturforskning.

NOAH påstår at rovviltnemndenes vurdering av ulike hensyn under det materielle grunnlaget til felling - «offentlige interesser av vesentlig betydning» - ikke har vist at dette vilkåret er oppfylt. I tillegg lider den delen av vedtaket av flere grove saksbehandlingsfeil som er nærmere redegjort for ovenfor. Disse feilene har virket bestemmende i vedtakets innhold og vedtaket er dermed ulovlig, jf. forvaltningsloven §§ 17 og 41.

3. Vilkåret om at det ikke må foreligge andre tilfredsstillende løsninger er ikke oppfylt

Når det gjelder konfliktdemping og tillit til forvaltning er NOAH enig med sekretariatets vurdering av at det ikke kan legges til grunn at hensynet til et dempet konfliktnivå i ulveforvaltningen generelt kan gi et rettslig grunnlag for felling innenfor ulvesona (s 23). NOAH mener at det måten politikere og rovviltmyndighetene omtaler bestandsmålet som et forpliktende maksimumsmål, i seg selv skaper konflikt i ulveforvaltning. Med en slik omtale skaper myndighetene en forventning i visse deler av befolkningen om at det skal skytes ulv når bestanden ligger over bestandsmålet, selv om det ikke finnes noen juridisk hjemmel for skyting. Samtidig vil flertallet som er for ulv oppfatte dette som konfliktskapende retorikk.

I lys av dette ville den mest effektive løsninger være å stoppe å omtale bestandsmålet for ulv som maksimumsmål. For den andre, kan NOAH ikke se at rovviltnemndene har brukt tilgjengelig kunnskap om hva konfliktene i ulveforvaltning handler om og hvordan de ulike problemstillingene kunne løses. Vi vil blant annet henvise her til forskning gjennomført av Skogen og Krange fra 2019, Linnell fra 2018 og Sollund fra 2017:

Krange, O., & Skogen, K. (2019). Ulovlig jakt på store rovdyr. Holdninger i befolkningen, lokalsamfunn og blant jegere. Tilgjengelig på nett: <https://brage.nina.no/nina-xmliui/handle/11250/2599697>

Linnell, J. D. C. (2013). From conflict to coexistence: insights from multi-disciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions. *Istituto di Ecologia Applicata, Rome*. Tilgjengelig på nett: https://iciepub.nina.no/pdf/634994155738977342_Task%20%20Conflict_coexistence_FIN_AL_DEF.pdf

Sollund, R. (2017). Perceptions and law enforcement of illegal and legal wolf killing in Norway: organized crime or folk crime?. *Palgrave Communications*, 3(1), 1-9. Tilgjengelig på nett: <https://www.nature.com/articles/palcomms201759>

Sekretariatet skriver i konklusjon under dette punktet: «*Sekretariatet kan ikke se at det foreligger tiltak som fullt ut kan avhjelpe den frykt og uro som mange opplever ved å bo i et ulverevir. (...) Sekretariatet kan ikke se at andre tiltak enn felling i tilfredsstillende grad kan avhjelpe de negative virkningene i hensynet til beitenæring, jaktutøvelse som fritidsaktivitet og næringsvei eller psykososiale forhold innenfor Kynna og Aurskog eller at dette i betydelig grad vil dempe konfliktnivået i rovviltforvaltningen.*»

Det er ikke klargjort i vedtaket hva sekretariatet mener med «fullt ut» og «i betydelig grad». Disse uttrykkene har avgjørende betydning ved vurderingen. Sekretariatet nevner flyktig noen andre løsninger, men kommer raskt til konklusjon at disse ikke er nok - uten noen begrunnelse eller henvisning til datagrunnlag som kunne gi støtte til de generelle påstandene. Heller ikke er det gjort noen vurdering av hvorvidt skyting av ulv faktisk «fullt ut» avhjelper, og dette i enda mer betydelig

grad enn andre ikke-letale løsninger, heller ikke har sekretariatet henvist til noen undersøkelser eller annet datagrunnlag som kunne bekrefte disse generelle konklusjonene om skyting som den eneste tilfredsstillende løsning. Ettersom det er tilstedeværelsen av ulv og størrelsen av ulvebestanden i seg selv som defineres som problemet, mister kravet om at det først må prøves ut andre tilfredsstillende løsninger sin betydning. NOAH mener dette bryter lovens forutsetninger for anvendelse av unntaksbestemmelsen.

NOAH vil også påpeke at siden flere av problemstillingene er beskrevet i saksframlegget på en generell måte uten at det kommer frem hva konflikten faktisk handler om og hvilke andre løsninger er blitt iverksatt ift. de konkrete revirene, er det vanskelig å ytterligere kommentere sekretariatets vurderinger under dette punktet. Men NOAH vil allikevel kommentere det som rovviltnemndene har skrevet om Rømskog-reviret og om de generelle påstander om nærvær av ulv mot boligområder og nærmiljøer. For det første, er det viktig å kartlegge hvorvidt det faktisk forekommer nærgående atferd hos ulv eller hvorvidt det heller er snakk om menneskers oppfatninger om at ulven er nærgående. Det første skrittet er nødvendig for å håndtere den konkrete situasjonen slik at ulver ikke virker som nærgående. For eksempel hvis det dreier seg om menneskers oppfatninger om nærgående adferd uten at det faktisk skjer, er den beste løsningen forklaring og informasjonsdeling. Men dersom det er fastsatt at ulv faktisk viser tegn av nærgående adferd, bør slike situasjoner håndteres etter retningslinjer om nærgående ulver.²³ Ifølge retningslinjene er skyting av ulv kun aktuelt i noen få, sjeldne tilfeller hvor ulven er blitt tilvendt til mennesker. Dette burde ha vært nærmere drøftet og mangel av en slik vurdering utgjør grov saksbehandlingsfeil.

NOAH vil påpeke at omfattende skyting av ulv - og ikke minst den politiske retorikken som brukes for å begrunne dette - i seg selv skaper «frykt og uro» ved å bo i et ulverevir. Det er sterke indikasjoner på at negativ omtale av ulv skaper negative holdninger og frykt i forhold til ulv: «Hva som kommuniseres om ulv betyr derfor mer for holdningsdannelsen enn egne erfaringer.» (Krange, & Skogen, 2019). Denne erkjennelsen er naturligvis, som poengtert over, svært relevant for «andre tilfredsstillende løsninger» på problemet med «frykt og uro».

NOAH mener for øvrig at lisensfelling av ulveflokker ikke er hensiktsmessig, selv med nemndenes problembeskrivelse, siden det snart vil vandre inn og etablere seg nye ulver i de omtalte områdene. Dette kan med sikkerhet antas å skje innenfor ulvesonen. Det er dermed ikke et spørsmål om hvorvidt det forekommer noen ulv i området, men om man vil leve i nærheten av stasjonære dyr eller streifende ulver. Det er ikke gitt noen begrunnelse for at det skulle foreligge en vesentlig offentlig interesse i sistnevnte alternativ fremfor den førstnevnte.

Konklusjon

NOAH påstår at rovviltnemndenes vurdering av at det ikke finnes noen andre tilfredsstillende løsninger er feil. I tillegg lider den delen av vedtaket av grov saksbehandlingsfeil som har virket bestemmende i vedtakets innhold og vedtaket er dermed ulovlig, jf. forvaltningsloven §§ 17 og 41.

4. Rovviltnemndenes anmodning om å flytte ulvene i Deisjø-reviret

Rovviltnemndene anmoder at Deisjøreviret flyttes slik at det ikke opererer utenfor ulvesonen og dette for å unngå felling av genetisk viktige individer. NOAH anmoder departementet å ikke flytte

---

²³ Reinhardt, I., Kaczensky, P., Frank, J., Knauer, F., & Kluth, G. (2020). How to deal with bold wolves—Recommendations of the DBBW—. *Bfn-Skripten*. Tilgjengelig på nett: <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2684761>

Deisjø-ulvene siden vil forårsake unødvendig lidelse og unødvendige forstyrrelser av dyrene, og ikke minst vil dette ikke være hensiktsmessig. Isteden bør reviret får være i fred.

5. Hovedkonklusjon og anmodning om å utsette gjennomføring av lisensfelling dersom departementet skulle tillate det i sin klageavgjørelse

NOAH anfører at ingen av de tre vilkårene for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen er oppfylt, jf. § nml 18 første ledd bokstav c og andre ledd, fortolket i lys av Bernkonvensjonens artikkel 9. Vedtaket er i strid med naturmangfoldloven, Bernkonvensjonen og Grunnlovens § 112.

I tillegg lider vedtaket av en rekke grove saksbehandlingsfeil som har virket bestemmende i vedtakets innhold og vedtaket er dermed ugyldig, jf. forvaltningsloven §§ 17 og 41. NOAH ber Klima- og miljødepartementet om å fatte et nytt vedtak hvor det ikke tillates noen lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2021.

NOAH vil videre understreke viktigheten av at Klima- og miljødepartementet behandler klager på rovviltnemndenes vedtak om lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i god tid før start av lisensfellingsperioden (1. januar 2021), ikke minst for at interesserte parter har mulighet til å vurdere eventuelle ytterligere rettslige skritt. NOAH oppfordrer her ikke kun til god forvaltningsskikk, men påpeker at dette er viktig for å sikre at allmennhetens rettigheter under Århuskonvensjonen²⁴ ikke blir brutt.

Dersom Klima- og miljødepartementet skulle komme til at rovviltnemndenes vedtak om lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen bør delvis eller i sin helhet opprettholdes eller fatter et nytt vedtak om lisensfelling av ulv innenfor sonen, ber NOAH om at departementet utsetter iverksetting av vedtaket inntil domstolene i de pågående retts sakene har avsagt dom. NOAH vil påpeke at det ikke haster med skyting av ulveflokkene, siden de utgjør verken noen umiddelbar fare for interesser i lokalsamfunnet eller på nasjonalt nivå. I tillegg finnes ulvene i flokken i et fast revir som gjør at det ikke skulle være vanskelig å finne ulvene på et senere tidspunkt. Vi påpeker for øvrig at gjennomføring av vedtaket vil ha irreversible virkninger, og ber om at dette hensynet legges avgjørende vekt ved vurdering av vår anmodning.

Med hilsen

NOAH – for dyrs rettigheter

v/

(sign.)
Siri Martinsen
Leder og veterinær

(sign.)
Katrin Vels
Jurist

Vedlegg: Utdrag fra menneskers positive opplevelser med ulv i ulvesonen Innsamlet av NOAH oktober 2020

Kvinne, 42, Rødnessjøen i Marker:

---

²⁴ Århuskonvensjon 1998 om tilgang til miljøinformasjon, allmennhetens deltakelse i beslutningsprosesser og adgang til klage og domstolsprøving på miljøområdet.

Jeg utforsket i mange år fantastiske Østmarka ulverevir. Jeg har til og med vært så ubeskrivelig heldig å møte en lederhann der inne, på en herlig maikveld i skogen sammen med ei venninne og hundene mine. Nå har jeg flyttet til et annet ulverevir, nemlig der den dødsdømte rømskogflokken bor. Hjertet synker når jeg tenker på at hele flokken skal utradere for noe kalt «frykt» og «de er for nærgående». Skjer det, vil skogen føles langt fattigere og en stor inspirasjon til å oppdage i naturen vil bli borte.

Mann, 20, gml Østfold:

Jeg bor i ulvesonen og tilbringer mye tid i skogen, både alene og sammen med hesten min, og vil helt klart si at å ha ulv i naturen påvirker min livskvalitet på en positiv måte. Jeg drar ut og oppsøker flere revir og ulveområder, hvor jeg går på tur og overnatter. Jeg har sett spor og hørt hyl, men det mest spesielle vil jeg si har vært å ha hatt besøk av en ulv på tunet. Jeg håper på å få mange flere opplevelser fremover når jeg og hesten min flytter oppover til Østerdalen neste år. Jeg har selv vært tilstede under ulvejakt å sett hvordan de har blitt ringet inn, hørt skuddene og sett blodet i snøen etter at nesten alle i familiegruppen ble drept. I ulvesonen. Det er en stor belastning å kjenne på det konstante trykket fra de som ønsker å utrydde ulvene og ikke minst vite hvor hardt forfulgt dyrene er. Selv der hvor de skal ha prioritet til å få være. Jeg ønsker å kunne bo og ferdes i en natur som består av et rikt biologisk mangfold, hvor også ulv hører hjemme. Hvorfor blir dette frarøvet meg og alle de i ulvesonen som ønsker det samme?

Kvinne, 29, Spydeberg:

Jeg bor i ulvesonen i Indre Østfold der Hobøl-reviret ligger. Turer i skogen er en viktig del av hverdagen min, og jeg har alltid et håp om å se og møte på ville dyr - noe som hver gang det skjer gir meg veldig mye glede. Det er en glede å vite at de holder til her og at muligheten er der. De eneste gangene jeg har kjent meg utrygg når jeg har gått i skogen har vært under jakttiden der jeg har hørt skudd mens jeg var ute og gikk. En vill natur er en stor kilde til glede og harmoni for svært mange mennesker - meg selv inkludert.

Kvinne, 57, Elverum:

Har hatt besøk av et ulvepar vinteren 2014/15 som passerte bak hestenes vinterområde. De var ikke framme til gjerdet for å sjekke ut hestene, bare passerte, hoppet over gjerdet til beitet og krysset beitet. Hestene var ikke noe urolige, så vi synes dette var en flott opplevelse. Jeg har inngjerdet eiendom, og hunder som springer løs 24/7. Det har heller ikke vært noen problemer. Det er nok når jakthunder forfølger de i skogen, at det smeller. Ikke noe tegn til sånt her. 8,5 år og opp til 10 hunder har jeg. Har også hatt konge ørn her på et elgkadaver, og bjørn i nærheten. Synes det er hva som er flott med å bo i naturen. Plukker endel sopp, og er mest redd elg og jegere.

Mann, 61, Hobøl:

Jeg har alltid vært glad i friluftsliv, og er ofte ute i naturen med og uten kamera, både i Norge og i utlandet. Naturen er dessverre relativt fattig og interessetilpasset her på berget, og det er trist. Dyrelivet vi har, er uansett veldig viktig for meg, og Hobøl-reviret var derfor en av grunnene til at jeg flyttet hit ut på bygda. Ulven er veldig sky, og jeg har derfor bare sett den en gang her de siste fem årene, selv om jeg er mye i områdene ulv er observert. Jeg har derimot sett spor og møkk både fra flokken og streifere fra tid til annen, og også hørt den ule. Det gir friluftslivet kvalitet og mening, å vite at den eller de er der. At naturen er noenlunde intakt. Det var derfor en gedigen deprimerende nedtur da rovviltnebdene ville skyte ut Hobøl-flokken, ikke ut fra spesifikke problemer, men ut fra «byrdefordelingsprinsippet». Det var vår tur å bli kvitt ulv. Flere hundre jegere fra hele landet sto klare til å befri fylket fra 3 ulver, og også i håp om å være den heldige som fikk en av de få ulvene her på jegerlista si. Det håpet var sosiale medier fullt av, og det ble også uttalt av fellingsleder som også ønsker all ulv utryddet fra landet. Det var utrolig provoserende at ulvehatere, nullvisjon-folk, åpenbare troféjegere og andre fra rundt om i landet, skulle komme hit til oss, og skyte bort de få ulvene i Østfold. Ulvejakten i Hobøl ble heldigvis stanset, men så forsvant likevel alfahannen på svært uventet og merkelig vis, og da gikk flokken i oppløsning. Gleden var altså temmelig kortvarig. Det

har vært streifere forbi her, men ikke noe som tyder på ny revirdannelse. Jeg vurderer nå å flytte tilbake til byen.

I år foreslår nemndene å skyte vekk fem flokker i ulvesona, altså rundt halve bestanden av en art som er kritisk truet med utryddelse. Det er helt forferdelig, og det gjør meg oppriktig fortvilet, og tidvis også søvnløs. Det gjør meg ikke rent lite forbannet heller, siden jeg har barn og barnebarn.

Mann, 48, Hobøl:

Selv om man ikke vanligvis ser den, skaper det magi å vite at det faktisk er ulv i skogsområdene man går i. Her i Hobøl har jeg flere ganger sett ulvemøkk og spor. I fjor var jeg så heldig å endelig få se en ulv i skogen, og det var stor stas. Etter at vi fikk vite at det er ulv i området, har det vært mye enklere for meg å få med min datter ut i det fri, fordi hun synes det er spennende. Generelt er stemningen her på bygda svært positiv til ulv, kan det virke som. Dessverre er det unntakene som roper høyest til tider.

Kvinne, 41, Hobøl:

Jeg bor i en ulvesone, og bare tanken på det beriker min opplevelse av å ta meg en skogstur titt og ofte. Jeg håper hver gang jeg er i skogen at jeg skal få et lite glimt av ulven, men har dessverre ikke opplevd dette ennå. Men jeg tar nok flere skogsturer enn jeg normalt ville nettopp fordi jeg kanskje kan få sett en ulv eller i det minste noen spor etter ulv.

Mann, 66, Nes i Viken:

Ulven er en berikelse for naturen og mange som bruker den. Jeg har mange timer på ulvesporet og har også kunne observere dyra over et lengre tidsrom. Jegere, bønder og ansvarsløse, kortsynte politikere har i altfor mange år hatt begge hender på rattet i naturforvaltningen, og resultatet er at flere og flere arter havner på rødlista. Nå er også rype og hare der, og fremdeles jaktes det på artene.

Kvinne, 32, Nes i Viken:

Når ulven er blitt sett i området, spor, eller noen har hørt ulven, er det virkelig en stor dytt over dørstokkmila, og det beriker virkelig våre liv på så mange måter. Når vi går i skogen med barna spør de alltid om vi kanskje ser ulv og er så spente. At de jaktes gjør oss ordentlig bekymra, triste og rådville, siden vi ikke føler at vår side av saken blir hørt i like stor grad som de som vil ha den utryddet.

Mann, 36, Nes i Viken:

Jeg synes det er fint at det er så mye ulv i nærheten her, jeg vil heller at ulven regulerer elgbestanden enn at jegere gjør det. Ulven har en viktig plass i økosystemet som menneskene kommer å ødelegger. Det er ekstra spennende og koselig at det finnes ulv i skogen der vi går tur, og slike opplevelser bør Norge sette mer pris på.

Kvinne, 70, gml Østfold:

Jeg går mye på tur i skog og mark, og mitt høyeste ønske er å få se en ulv! Jeg vet jo at ulven aldri har skadet et menneske.

Mann, 70, gml Østfold:

Å møte en ulv i det fri ville vært helt konge! Det er en stor opplevelse bare å vite at den er der.

Mann, 47, Hobøl:

Jeg flyttet nettopp til ulvesonen og synes det er fantastisk å vite at det er ulv her, det gjør at jeg vil mer ut i naturen for kanskje jeg er så heldig å få se spor etter dem. Vi er heldige som har muligheten for slike naturopplevelser i Norge, og det er en tragedie at de jaktes på når de er utrydningstruede og til og med i den lille sonen som ble avsatt for ulv og som var stedet der de skulle være trygge.

Mann, 58, Mossreviret:

Min kone og jeg og schäferhunden er på vei opp en bratt li der jeg tidligere i uken fant et flott bjørnehi. Plutselig får vi et kort glimt av en ulv på en kolle over oss avstanden er ca 25 meter. Ulven blir brått borte, vi går opp på kollen der vi så ulven hunden vår snuser og viser tydlige tegn på at det nettopp var en ulv der. Glade over det korte møtet forsetter vi turen.

Dagen etter går min kone tur alene i lett regn over en myr ikke langt fra bostedet vårt, hunden blir plutselig ivrig og snuser rundt på bakken og løper ut på en myr, og der skjer det fantastiske møtet hunden vår står snute til snute mot en ulv, ulven er rolig og viser ingen tegn til aggresjon, hunden har samme holdning og språk tilbake, slik står de og hilser på hverandre i noen sekunder mens min kone ser på hendelsen mellom stamfaren til hunden og vår tamhund. Min kone kaller inn hunden som kommer på plass umiddelbart, ulven blir derfor var min kone og løper over myren og setter seg ned for og sitte rolig og se på min kone og hunden før den forsvinner inn i skogen. Hendelsen er svært positiv på oss og gir turene i skogen en livskvalitet det er vanskelig og beskrive.

Kvinne, 57, Mossreviret/Viken:

På tur i skogen møtte hunden en ulv og stod nesten snute til snute ca 25 m foran meg. Ingen aggresjon fra noen av de. Må innrømme at hjertet banket litt da og jeg smattet på Lupi. Lupi er veldig lydig, jager ikke dyr osv og kom med en gang til meg. Da så ulven at jeg var der og den stakk ca 75-80 m. bortover på enden av myra. Der ble den stående å se på oss i ca 5 min. (...) Det var nok en streifuly som var nysgjerrig på hunden og ville kanskje sjekke ut om hun var en tisper han kunne treffe. I ettertid så er jo denne opplevelsen det største som har skjedd meg på tur i skogen.

Kvinne, 39, Elverum:

Det hadde vært en ære å få se en ulv. Vi har møtt jegere når vi har vært på tur som har bedt oss om å passe oss, eller ha på oss klær som gjør at vi synes. Og det er hakket mer skremmende enn noen ulv. Jeg kjenner noen som hadde begynt med spælsau, som var kjempesinte på ulven. Så spurte jeg hvor mye tap de hadde hatt, og de hadde ikke hatt noe tap, så det blir litt sånn at man "skal mene noe mot ulven, for sånn er det".

Kvinne, 58, Våler i Solør:

Det er rikt dyreliv her med elg, rådyr, rovdyr som gaupe, ulv, bjørn og rev. Vi elsker skogen og alt den inneholder av arter, lyder, farger og opplevelser. Vi bruker den året rundt med våre to hunder. Vi finner dyrekadaver som rovdirene har etterlatt, og vi finner feks. ulvemøkk. Å bo i nærheten av naturen og få gleden av å oppleve og bruke den er en berikelse og noe som øker vår livskvalitet. Min største drøm er å få sett ulv. At enkelte særinteresser og motstandere av ulv prøver å ta fra oss dette, gjør at man blir redd for fremtiden og hvordan det skal gå med de få ulvene vi har igjen. Å leve med denne frykten for at de igjen skal utslette ulvflokker, gjør at livskvaliteten blir kraftig redusert.

Mann, 46, Østmarka:

Jeg har rundt 40 utedøgn i Østmarkareviret hvert år de siste 7-8 årene. En av grunnene til min tilstedeværelse er ulvenes tilbakekomst til Norge og min fascinasjon til rovdyr. Ulv i naturen er et sunnhetstegn på en frisk natur der økosystemet fungerer slik det er ment å gjøre.

Mann, Hobøl:

Jeg bor i Våler i Viken og hadde lenge gleden av å bo midt inne i Hobølreviret. Dette var på det meste 5 ulver; Alfaparet og 3 hvalper (1 tisper og 2 hanner). Jeg har spora svære strekninger på disse. De var så forsiktige at de sjelden ga lyd, og slik sett gjorde de alt for å unngå mennesker. Ulvene i Hobølreviret var slik sett perfekte utgaver av sin art og burde fått en bedre skjebne enn de trolig fikk. Slik jeg ser på ulven, er den helt ufarlig for mennesker og en berikelse i naturen rundt oss.

Kvinne, turgåer i Østmarka:

2018 var min samboer, hunden vår og meg på telttur i Hebekksskogen (som knytter seg opp til Østmarka). Her var vi så heldige å få øye på 2 ulver på andre siden av myra. De stoppa opp, vi så på hverandre, så rusla de videre. En helt magisk opplevelse som gjorde turen vår tusen ganger bedre enn

den allerede var, selv om det bare varte i noen sekunder og de var langt unna oss. Vi så dem bare denne ene gangen, selv om vi har gått tur gjevnlig i de traktene i 6 år. Kanskje vi en dag er like heldige og får se dem igjen.

Kvinne, 47, Asker:

Jeg trodde faktisk selv ikke dette (norsk ulveforvaltning) var så ille før jeg kom på FB for 3 år siden. Jeg stolte på Norge, jeg stolte på politikere og jeg stolte på de som hadde maktposisjoner for å velge det som er det beste for naturen og oss mennesker på lang sikt. Men fikk brått kastet i fleisen på FB plutselig at ULV var kritisk truet og fellingstilatelse ble gitt selv om ulven er KRITISK truet? Jeg ble sjokkert – fikk vondt inne i meg, tårene sprenget og jeg merket en utrolig sinne og fortvilelse, frustrasjon og maktesløshet. Maktesløshet over at jeg hadde stolt på at Norge skulle ivareta og verne om da jeg viste jo så godt at ulven var fredet i 1973 så hvorfor var dette lov? Jeg vil at mine barn skal ha glede av naturen slik som meg.

Kvinne, turgår i Mossereviret:

Vi fant et ulvespor, fint og klart og tydelig, som vi tok bilde av før vi trampa det ut. Følelsen av å gå i "hjemmet" til ulven var veldig spesiell og blikket søkte ofte innover i skogen i håp om å få se mer enn bare det ene sporet. Ønsket om å få se mer er såpass sterkt at jeg håper jeg får anledning til en tur til ulverevir snart igjen. Det høleregna hele turen, men det satte ikke noen demper på spenningen og gleden over å finne det sporet.

Kvinne, 61, Nordmarka/Østmarka:

Etter at ulven etablerte seg i Østmarka, er mine turer hovedsakelig blitt lagt til Østmarka, og ikke uten grunn. Turene i marka har nemlig fått et annet innhold, en annen verdi og mening. Det og nærvære ulv, fornemme at den er i nærheten gir meg en sterk opplevelse av en inntakt natur, en natur uten for store inngripen av menneskelig aktivitet. Det å komme over ulvespor i snøen på et vann foran en beverhytte, forsøke og se for seg hva som skjedde i de tidlige morgentimer der, ja det er en berikelse. Eller komme over et hjortevilt kadaver med ravner sirkelende over trekronene, det gir meg en større forståelse av de ville dyrenes levesett og samspill. Friluftsliv for meg, handler ikke bare om fysisk aktivitet, men den opplevelsen naturen med sitt mangfold gir. Det har blitt mange turer i Østmarka, og jeg er ikke alene. I Østmarka går tusener av mennesker, uten frykt for ulven. Jeg har hatt mange skiturer i ulvesona i Innlandet fylke (Hedmark) for å observere ulvens levesett og bevegelser. Det er alltid spennende og lærerikt, Det å se spor etter ulvevalper som har lekt i snøen etter å ha inntatt et måltid, eller følge spor av ulvens forsøk på å legge ned en elg. Se liggegropen i snøen hvor ulven har ligget, etter at den måtte gi opp jakten og la elgen gå. Disse opplevelsene gir meg et spesielt nærvær med naturen og artene som lever der, Jeg lærer noe nytt for hver tur, og deler min kunnskap med mine barnebarn som deler min begeistring. En høstkveld hørte jeg ulvene ule ved tjernet ikke langt fra hytta. Det var mørkt, men ut fra hyttene kom folk som hørte det samme, og vi var alle enige om at en sterkere naturopplevelse kan man ikke ha. Denne opplevelsen snakker vi om den dag i dag.

Mann, 64, Våler i Solår/Finnskogen:

På sommerstid er vi ofte på Finnskogen. I skumringen sa jeg til min samboer "der var et ulvehyl, kanskje noen svarer". Hun uten høreapparat har ikke sjanse til å få hørt dette. Allikevel ble hun så hoppende glad for at han hørte dette, og skulle ønske hun hadde fått hørt den vakre sangen "live". Mitt høyeste ønske nå er at Rovviltnemnda ikke får gjennomslag for å gå i gang med å drepe ulven vårt nærrområde.

Kvinne, 32, Odalsreviret:

Jeg dro en gang på telt tur midt i Odalsreviret, dette var året før de ble tatt ut. Campet i skogen litt over en uke før jeg skulle få mitt første møte med de, da holdt de seg på god avstand, men den tredje dagen da jeg hadde oversett dem hele tiden så kom de ganske nærme. Alfaen var den som var nærmest i starten men etter hvert kom de nærmere. Jeg følte meg aldri i fare rundt dem. Og var en utrolig opplevelse og få oppleve det, og det jeg anså som tillit fra dem, jeg respekterte dem og jeg

følte jeg fikk det samme tilbake. Hadde heller ikke noe problem med og sove ute under åpen himmel selv om jeg visste at jeg var på deres område. Ble der i 4 dager.

Kvinne, 46, Nes kommune i Viken:

Jeg bor i en kommune (Nes i Akershus) og jeg opplever at det bor rovdyrmotstandere her. De ønsker ikke ulven på grunn av sin egeninteresse i forhold til jakt. Det heter seg at man skal jakte av overskuddet, men her så blir det ropt høyt om ulven, som også må spise, tar ut en elg. Dette er så utrolig trist. Jeg blir veldig sint og lei meg da det hele tiden snakkes om at ulven må skytes, på grunn av egne interesser. Ulven er en del av vår fauna og det hadde vært på tide og få opphevd ulvesonene, lagt ned rovviltnevnende og pålagt alle bøndene som slipper dyrene på beite om å ha gjeterne til å ivareta dyrenes ve og vel.

Kvinne, Trysil:

Min kollega har hytte i Trysil. Det var en helg for et par år siden, dette skjedde. Det var masse snø, så hun og mannen måket taket. Det var en kald og stille vinterkveld. Plutselig hører de ulveuling i skogen. De ble så glad!! Og enda gladere ble jeg som fikk melding på telefonen om dette. Om jeg ikke var der, fikk jeg likevel ta del i det. Etter at Julussa-flokken ble tatt, har det vært stille i traktene der. Dette synes de er utrolig trist. Tipper det var noen fra den flokken som ulte. Hvorfor skal Norges befolkning tas fra naturopplevelser pga enkelte særinteresser? Vi vil ha skogens ville dyr i naturen! Alle arter som hører til.

Kvinne, 39, Elverum:

For å si det sånn. De gangene jeg har vært ute i skogen (både Stavåsen og Svartholdte) både som barn og voksen, så har jeg ikke sett en eneste ulv. Og det største dyret jeg har sett har vært en elg ifra bussen på vei til og fra skolen i Trysil. Hvorfor skal man være redd et dyr man beundrer og som er opphavet av våre nåtidens hunder. Jeg har ikke møtt dem. Men ville likt å se dem.

Kvinne, turgår i ulvesone:

For meg har aldri ulv betydd en fare i skogen, så lenge jeg har kontroll på hunden min. Det var egentlig etter to netter i fotoskjul at jeg skjønnte at for meg er det faktisk motsatt: Der hvor ulven tør være og får lov til å være, føler jeg meg også trygg. Der hvor bjørnen er så avslappet at den leker og herjer med kompisen sin sånn at man kjenner at bakken rister, er det muligens tryggere enn noen andre steder i verden. Det var en kraftig følelse, med enorm glede, takknemlighet, men også sorg og redsel. Klarer vi å forsikre at slike stunder også finnes i framtiden i våre skoger? Klarer vi å forstå verdien av denne ville, flotte naturen og de fantastiske store rovdyr som nå er truet på grunn av oss?

Kvinne, 39, Løten:

Jeg bor rett utenfor ulvesonen og det er desverre jakt på ulv i området her altfor ofte. Det er med dyp sorg i hjertet jeg følger jakta hver gang, for det er jo ingen tvil om hvem som taper den kampen. Så lenge mennesker tar seg til rette der dyrene bor bør de også takle alle slagene som holder til i skogen. Frykt alene bør ikke rettferdiggjøre utryddelsen vi ser av dagens ulver. Jeg har med hunder gått disse skogene på kryss og tvers uten å se andre rovdyr enn jegere. Vi har ikke havnet i annet trøbbel enn angrep fra jordveps. Mamma og jeg var på tur mellom Løten og Trysil en gang og så plutselig en ulv som krysset skogsveien. Vi ble begge to sittende dørgende stille å stirre på den mens den stirret tilbake. Jeg begynte å rekke hånda mot mobillomma for å ta et bilde, men den lille bevegelsen var alt som skulle til for å bryte magien, og ulven løp til skogs.

Mann, 21, Hamar:

Bodde i Våler pga skolegang og var på veg hjem da det plutselig fór en ulv over veien. Jeg måtte bråbremse for å ikke treffe den og det tok noen sekunder før jeg skjønnte hvor heldig jeg

egentlig hadde vært! Jeg måtte stå i vegkanten en liten stund for jeg ble helt skjelve! Tenk så kult å få se en ulv i løpet for livet sitt og at akkurat jeg skulle være så heldig å få oppleve det før alle ulvene er borte.

Kvinne, 20, Hamar:

Det var en gang jeg og tante gikk tur i skogen ved Løten, det var vinter og mørkt. Også hører vi plutselig ett ul litt over oss, og rett etter hører vi ett svar bak oss! Vi ble stående å føle oss som verdens heldigste som har fått høre ulv ule! Det var kjempe spennende og veldig kult, også gikk vi videre med turen vår med en fin opplevelse. Det var den ene gangen.

Kvinne, Aurskog-Høland:

På vei inn i hytta snur mannen min seg og ser en kraftig hale forsvinne bak trærne. Han ble helt euforisk og landet ikke på flere dager. Tenk at synet av en halestump kan gjøre en voksen mann så ute av seg! Grunnen til at vi vet dette var ulv er at det kom en hest like etterpå og den ville ikke gå forbi stedet. Den hadde jo ikke reagert om det bare var en hund... Jeg ønsker en levende natur med alle dens innbyggere.

Kvinne, Rakkestad:

Jeg bodde i ulvereviret «Linnekleppen» i Rakkestad de årene det fantes og gikk milevis i skogen på tur både alene og med hund uten å se noe. For fire år siden satt jeg på rådyrpost. Plutselig blir jeg var en bevegelse til venstre for meg. Jeg ser jo med en gang at dette ikke er rådyr, ikke rev, men så virket det altfor stort også til å være hund (?) Hever børsa og finner dyret i kikkerten. Ulv! Dette var en stor, nydelig kar....lys, grå og med noe brunere tegninger i ansiktet og mørk halespiss. Jeg er helt overveldet over opplevelsen og følger den i kikkerten der den sakte trasker langsmed jordkanten. Han begynner så å springe i retning meg. For en spennende følelse. 50 meter unna meg stopper han opp. Han senker halen i engstelse, begynner å springe vekk, snur seg og ser seg tilbake og småspringer så videre til han forsvinner inn i skogen på andre siden jordet. Denne jaktturen er en jeg aldri kommer til å glemme for dette var en helt fantastisk hendelse jeg er utrolig glad for å ha opplevd.

Kvinne, 54, Østernvann/Bærum:

Jeg er speiderleder for de yngste speiderne. Det har blitt observert ulv på Kolsås, akkurat på det stedet der jeg holder speidermøtene med ca. 15 barn fra 9-10 år. Vi vet at det bor gaupe der også, og vi ser iblant spor og hører parringshyl fra dem. Vi vet om flere grevlinghi, ser ofte rådyr og elg, og spor av rev og smågnagere. Det er flere store rovfugler i dette store landskapsvernområdet også. Det øker livskvaliteten og naturgleden for oss å vite at vi har ville dyr så nær oss! Vi er aldri redde for å ta med speiderbarna ut på overnattingsturer her! Da sover vi gjerne under åpen himmel eller en enkel presenning/gapahuk

Mann, 49, Elverum:

Bor på bygda nordøst for Elverum. For tre år siden var jeg ute og gikk tur da jeg så en ulv komme løpende mot meg. Den så meg ikke med en gang fordi den kikket bak seg i retning av noen hunder i en hundegård som lagde et veldig leven fordi den hadde gått ganske nært forbi der. Da den var omtrent 30 meter fra meg så den meg og før jeg hadde rukket å slå på kameraet mitt, så vips, hoppet den inn i skogen og forsvant uten en lyd. Jeg sto der og hadde en utrolig god følelse i kroppen, og var veldig glad for endelig å ha fått sett et av disse flotte dyrene på nært hold, selv om det bare var noen sekunder. Ergelig at jeg ikke fikk tatt bilde. Men minnet har jeg.

Kvinne, Finnskogen/Flisa:

Det begynner med at jeg gikk på besøk hos en venn av meg som bor i ulvesonen. Overnattet hos henne pga jeg ville oppleve ulvehyl, pga det sa hun at hun kunne høre noen ganger. Vi var ute og snakket, og hunden var med. Hunden ble plutselig urolig, nysgjerrig og beskyttende fordi den hørte noe bak oss. Neste dag sa naboen det hadde vært en ulv i området. Vi begge liker ulver så det var dumt vi ikke kunne se den. Ulver er bare fantastiske, trist folk har så lite kunnskap og er så redd.

Kvinne, 29, Finnskogen:

Jeg bodde like ved ulvene i nesten 3 år. Jeg så dem ukentlig og har aldri opplevd dem som truende. Bodde der alene med mine to små barn og hunder. Jeg hadde også en elv bare et steinkast fra gården. På den andre siden brukte de å holde til, et år med et valpekull. Jeg kunne sitte på bålplassen ved elven og se på dem i et par timer. Hundene mine lå bare ved siden av meg. Ulvene så oss, men brydde seg ikke. De så bare på oss av og til. Jeg har drevet ute til alle døgnets tider. Jeg har aldri fryktet dem. De holdt seg på avstand. Det var bare koselig å ha dem rundt. Sitte på verandaen på kvelden å høre ulveulingen bare noen steinkast unna var spesielt, men så fint.

Kvinne, Hurum/Langvann:

Mannen har fått jobb med å rehabiliterer dammer. Mannen og jeg har vært mye ute ved dammene for å befare. Jeg hadde lest i avisen at en mann oppdaget ulvespor i Hurum skogen! En dag skjedde det. Ulven lå der! Jeg rygget sakte sakte bakover og vi ventet i 2 timer før vi turte gå forbi buskasen. Han var selvfølgelig vekk.

Kvinne, 35, Finnskogen:

Vi er veldig mye ute i Finnskogen. Jeg, hunden min og sønnen min på 7 år. Ikke noe redsel for å gå ute i skogen med disse. Sønnen min er med på å spore ulv, gaupe og jerv. Dette syns han er spennende. Jeg var på vei til jobb en dag, langt inn i Finnskogen. Det er tidlig på vinteren, og tidlig på morgen, så det var fortsatt skumring. Jeg ser noe løper over veien. Jeg bråstoppa, fant fram kamera, jeg hadde da en puls på sikkert 200, og jeg skalv i tillegg. Jeg fikk tatt bilde av Alfahannen i Kynnaflokket. Jeg gikk ut av bilen, og der stod han, på en steintopp rett ved siden av veien. Det løp to til over veien, og enda et par til var bak hannen som stod ved veien. Jeg hadde blikkontakt med han. Det var helt utrolig sinnsykt. Han stod så fint, han kikket rett i øynene mine. Og de forsvant. Dette skjedde i løpet av et par minutter, det var helt utrolig, jeg har aldri opplevd noe så fantastisk opplevelse som dette, og denne opplevelsen med å se 5 ulv på samme tid, kommer jeg nok aldri til å oppleve igjen. Jeg skalv i hele kroppen, av adrenalin, ikke av redsel.

Kvinne, 46, Østmarka:

I mai 2017 var jeg på Skogstur, jeg startet å gå den lille Losbyrunden. Da jeg skulle ta av fra skogsveien så jeg bevegelse mellom trærne, men tenkte det kom folk med hund. Jeg gikk videre og så sto ulven foran meg. Jeg ble stående helt i hundre, glemte først kamera som hang rundt halsen, men jeg fikk knipset noen bilder. Den virket overhode ikke aggressiv, men veldig skeptisk og nysgjerrig. Jeg tok et skritt til siden for å få et bedre bilde, men da stakk den av. Jeg ble stående å se meg rundt, men den var borte. Jeg begynte å gå videre mens jeg så på fotoapparatet om jeg hadde klart å få noen bra bilder av ulven. Jeg snudde meg en siste gang og der sto den bak meg, gjemt bak noen trær og så på meg. Desiderer den største naturopplevelsen jeg har hatt. Jeg smilte hele veien hjem. Jeg fikk mange spørsmål om jeg ikke var redd, men det var jeg ikke, bare veldig glad for opplevelsen.

Kvinne, 63, Ski:

I 2019 gikk jeg og samboeren tur med hunden vår i ett område jeg går veldig mye. 100 meter foran oss tusler en ulv sakte mot oss og vender opp til venstre opp i åsen. Den titta på oss ett øyeblikk men ingen trussel eller angrep. Fantastisk vakre dyr!

Kvinne, 34, Aurskog/Blaker:

Vi bruker skogen mye, og kunne ikke drømt om et bedre sted å bo. Vi ser rådyr og ekorn hver eneste dag, og har noen ganger elg i hagen. Vi vet ulven til tider også befinner seg i område, så tilpasse oss ulven det må vi. Gordon Setteren vår får for eksempel aldri løpe løs her og blir trent til jakt et annet sted enn her hjemme i ulvesonen. Marerittet er jo å få hunden sin drept av ulv. Jeg forstår godt at folk frykter dette. Men vil gjerne få frem at for oss har det aldri vært et problem, da vi har jakthunden i bånd og aldri lar hundene stå ute uten tilsyn. Vi synes det er berikende og spennende at vi har et sånt fantastisk rovdyr i nærheten. Lenge har jeg ønsket å se en ulv selv, og i forrige uke skjedde det

plutselig. En helt fantastisk naturopplevelse! Jeg har en viss forståelse for frykten enkelte har, men jeg tror dette går mest på uvitenhet.

Kvinne, 54, Brumund/Ringsaker:

Her var det for 6-7 år siden både ulv og bjørn. Vi hadde på den tiden både hester, geiter og høner. Hestene fikk en gang besøk av to bjørnunger i stallen, mammaen deres hadde hiet sitt i utkanten av eiendommen vår. Hun var en koselig dame som aldri var til bry for noen. Ulven var jo også en av naboene våre, sky som den er er det mest fotavtrykk vi så av den. Men en kveld var jeg kjempeheldig. Jeg var ute med vår schæfertispe som var på topp i løpetid. Jeg går med hodelykt, men batteriet begynte å bli dårlig så den bare glødet. Plutselig ser jeg en «hund» komme mot oss over et jorde. Det begynte å bli litt mørkt så den var rundt 2-3 meter fra oss da jeg så at det faktisk var en ulv. Det var et lavt sauegjerde mellom oss og ulven. Med tanke på løpetiden trakk jeg meg tilbake til andre siden av veien med hunden samtidig som jeg sier til hunden «det er en ulv». Da snudde den og travet rolig tilbake til skogen. Den «fløt» nærmest over jordet slik bare ulven kan løpe. Helt nydelig og helt fantastisk opplevelse. Kommer aldri til å glemme det. Hverken ulvene eller bjørnene var noen gang noe problem for dyrene våre, de ville dyra gikk i ytterkanten på eiendommen (som består av mye skog) og hestene og geitene holdt seg nærmere huset. Jeg elsker disse rovdyra våre og savner dem dypt. Nå er det veldig sjelden jeg ser spor. Men en sjelden gang ser jeg spor etter enkeltulver, det er mange år siden jeg så spor av bjørn nå.

Kvinne, Konnerud:

Flott og majestetisk å se disse dyrene, og viktig å huske på at det faktisk finnes dyr i vår natur som vi skal passe oss for. Vi bør etterstrebe å bevare det mangfoldet som finnes!

Kvinne, 62, Våler i Hedmark:

Jeg har aldri noen gang hatt en negativ opplevelse med ulv. Enda jeg vet at de er observert i bygda. Jeg har hørt ulveul og en gang var jeg så heldig å se ulven i to sekund da den krysset skiløypen min noen få hundre meter fra meg. Det var et magisk øyeblikk, toppen på opplevelse i flott norsk natur.

Kvinne, Rendalen:

Jeg elsker dyr. Vokst opp med masse dyr og var fullstendig klar over at jeg hadde bosatt meg i et slikt område. Da må man tilpasse seg og respektere at man deler naturen og verden med alle arter. Var ute og luftet valpen min sent på kvelden i snødekt og kaldt vær en gang i januar, og ble oppmerksom på et dyr ca 50 m unna. Den gikk ved bensinstasjonen og stoppet opp da den så oss. Jeg stoppet også opp, og jeg ble full av ærefrykt og fasinasjon over dyret da jeg skjønnte det var ulv. Jeg turte knapt puste, forholdt meg rolig, og bare frøs til, og jeg følte ingen frykt. Jeg har enorm respekt for dyr, spesielt ville dyr. Vi så på hverandre i noen sekunder før den luntet videre. Jeg løftet opp valpen, snudde og gikk fort hjemover, kom innenfor døren og slapp ut gledeshyl over å ha sett et så vakkert, vilt og sjeldent dyr/syn.

Mann, 40, Rendalen:

For meg er rovdyrene en viktig grunn til at jeg er bosatt her. Naturen skal være vill og urørt - noe den ikke er om vi tar bort de ville dyrene. Da mister vi en stor del av livet i naturen, og samtidig en del av oss selv. Jeg har vært så heldig å kjenne nærværet av ulv, og jeg har hørt en bjørn brøle ikke så langt i fra lyngen jeg overnattet i. Slike livstegn gir sterkt inntrykk, og det beveger sjelen. De gir oss en påminnelse om at vi er del av noe større, noe vi skal være ydmyke og takknemlige for at rovdyrene kan gi oss.

Kvinne, 53, Indre Østfold:

Jeg er en mor med tre sønner som bor i ulvesonen, ikke langt fra Hobølreviret og Boksjøreviret, men har også være en del ute i Østmarka og i Rømskog. Både jeg og to av sønnene mine er mye ute i naturen, både på dagsturer og overnattingsturer. Vi ser etter sportegn i naturen, fra alt fra ekorn og mår til gaupe og ulv. Det er alltid moro å finne sportegn etter disse dyrene og vi koser oss med nyttig

lærdom om alle dyr og naturen forøvrig. Ungene har veldig godt av å vokse opp med å vise respekt for ALT som lever i naturen, også ulv. De er enige om at vi er heldige som har disse flotte dyrene i vår natur. Vi har ligget ute under åpen himmel for å prøve å høre ulvehyl i natten og vi har baksporet ulv med å traske i snøen for å finne ut hvor ulvene har ligget og hvor de har spist. Vi var også på tur i Rømskog der vi hørte ulvene ule. Vi ønsker at ulven skal få lov til å etablere seg flere steder i Norge og jeg som mor skulle ønske at ALLE barn hadde den samme muligheten, i denne verden der tap av arter og naturmangfold er en stor trussel i verden i dag.

Kvinne, 53, og mann 52, Rena/Åmot:

Vi har begge drømt om å flytte til småbruk, og nå er vi så heldige at dette faktisk blir en realitet. Begge våre nåværende boliger er solgt/lagt ut for salg, og vi har kjøpt et nedlagt småbruk fra 1844 på Rena, i Åmot kommune. Kriteriene for stedet vi ønsket oss var flere, bl.a egen skog, innmark som kunne brukes til grønnsakdyrking, og mulighet til å holde tunhøns og ha bigård, samt plass til bikkjene og kattene våre. Og så hadde vi et sterkt ønske om at drømmeplassen vår skulle ligge i ulvesona. Vi er begge både triste, oppgitte, frusterte og provoserte over den naturfiendtlige rovdyrpolitikken som utøves i dette vakre landet vårt. Så nå gjør vi altså et bevisst valg, og flytter til ulvesona. Vi føler at våre holdninger og meninger hva ulv/rovdyr angår trengs i Åmot kommune. Så gjenstår det å se om vi er så heldige at vi faktisk får oppleve ulven når vi flytter.

Mann, 63, Nes i Viken:

Jeg er en natur og dyrekjær friluftsmann som bor innenfor ulvesonen. Det er Mangenflokken som jeg har gleden av å både høre, følge sporene og ved noen anledninger har jeg også vært heldig å få sett dem. Det opprører meg at det nå er ønske om å skyte ulveflokker innenfor ulvesonen, hadde håpet tanken med sonen var at et sted skal de få være i fred. Er godt kjent inne på skogen og min slekt kommer derfra så jeg er godt kjent. Der inne har vi også flere flokker i nærheten som Aurskog og Rømskogflokken. Det må bli slutt på at fellingstillatelse innenfor sonen skal bli en årlig hendelse. Det er mange av oss som har stor glede av at ulvene finnes der inne, for der er det store skogområder hvor de naturlig hører til. Jeg ser fram imot en vinter med sporsnø og ulvehyl uten jakt på ulv. For meg vil det bli en traumatisk opplevelse hvis det bli tillatt med ulvejakt der inne og det frykter jeg kanskje vil skje snart dessverre, men lever i håpet...

Kvinne, 54, Lørenskog:

Jeg så 2 ulver, når jeg var på en ridetur på Lørenskog for 4-5 år siden. Kom veldig bardus på dem og var vel bare 50 meter fra dem. Det var veldig fasinerende og litt skremmende, men uansett en fin opplevelse!!

Kvinne, 28, Gamle Rygge kommune:

Det skjedde i fjor, ulven gikk rett utenfor verandan min, jeg sto i vinduet og så på den rusle forbi og videre inn i skogen. Har desverre ikke sett den siden, men håper den kommer tilbake.

Kvinne i grensereviret i Østfold:

Vi ser ulvespor innimellom på torpet vårt i Värmland i Sverige. Vi bor i et ulveområde der. Har også sett den på lang avstand traskende over isen om vinteren på innsjøen Töck. Fantastisk å være vitne til.

Kvinne, 64, Våler i Solør, går mye tur i ulvesonen:

På ettersommeren har vi tatt noen ettermiddagsturer til ulike vann på Finnskogen, som ofte blir til rene kveldsturer - dere kjenner en **sportsfisker - bare ett kast til, ett til og plutselig står vi ved vannet i skumringen**. Det kan være riktig spennende, både med tanke på alt som kan sanses: Lukten av myr, bær og vann og ikke minst dyr om begynner å røre seg når sommernettene mørkner. Rådyr har vi skimtet i trygg avstand fra oss mennesker. **Min samboer har sagt til meg at "der var et ulvehyl, kanskje noen svarer"**. Den gangen det var tydeligst/nærmest hadde jeg ikke høreapparat på så jeg fikk dessverre ikke hørt den vakre sangen. Min samboer har veldig god hørsel og har hørt ulv i skogen, både på Finnskogen og i Rendalen der vi også har vært en del. **Jeg ble så hoppende glad for at**

han hørte dette, skulle ønske jeg hadde fått hørt det jeg også. Dette var i det som kalles Kynna-
reviret. Vi har også leid ulike hytter av Statsskog på Finnskogen år om annet, men har dessverre aldri
sett dette flotte dyret selv de kan ha vært i nærheten. Den 12 november er årsdagen for drapet på
Kynna-tispen, som var på vandring for å finne seg en make. Langt ned i Sverige kom hun før hun
møtte en med gevær og ble historie. Den datoen tenner jeg alltid lys ute.

Mann, Finnskogen:

Jeg har to hunder og har bodd her i 8 år. Vi går mye turer i skogen og ser etter dyr vi kan ta bilde av,
plukker bær og sopp. Jeg har aldri vært redd for å møte på ulv, nærmøte med elgen er farligere da, og
bjørn. Har alltid villet se bjørn, men de er jo så vare, så det har jeg tilgode å se. Vi har sett gaupe her
en gang og ferske gaupespor flere ganger. En gang gikk jeg og hunden min ut på verandaen og jeg
kastet ballen nedover i hagen og hun løp etter, det jeg ikke så når jeg kastet ballen var at det sto tre ulv
på veien i den retningen jeg kastet ballen, så hunden min løp mot ulvene, så glad og fornøyd og hentet
ballen, men da skvatt jeg siden løping kan få frem jaktinstinktet hos ulven, så jeg brøla navnet til
hunden min og ropte "kom hit", og da pila de tre ulvene som noen livredde tullinger avgårde. Tre
ganger til har jeg sett ulver i skråningen ovenfor huset mitt og de stikker av med en gang de merker
meg. Ulven var utrolig flott.

Kvinne, 55, Østmarka:

Kom på Østmarka tisper like ved hiet (uten å være klar over at hi med valper var like ved). Hun ulte og
«sa i fra» at hun ikke ville ha oss der. Vi forlot stedet raskt. Hadde litt høy puls der og da, men i
ettertid så er det en opplevelse jeg husker med stor glede!